

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

VETUNI pro 21. století: Rozvoj VETUNI v oblasti digitalizace činností, profesionálního vzdělávání a flexibilních forem vzdělávání

Projekt NPO registrační číslo NPO_VETUNI_MSMT-16594/2022

Specifický cíl A3: Tvorba nových profesně zaměřených studijních programů

Studijní program:

Veterinární asistence

Návaznost na výstup:

☐ č. 1   ☐ č. 2   ☐ č. 3   ☐ č. 5   ☒ č. 6   ☐ č. 7   ☐ č. 8   ☐ č. 10

Předmět: (zkratka a název dle studijního plánu)

Chování, pohoda a ochrana zvířat V2CPO

Typ výstupu: (konkretizovat, např. přednáška, návod na praktické cvičení aj.)

Studijní opory pro praktickou výuku

Autor výstupu: prof. Ing. Voslářová Eva, Ph.D.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

Chování, pohoda a ochrana zvířat

OBSAH

- 1) vyučující
- 2) o cvičeních
- 3) podmínky zápočtu
- 4) náplň předmětu
- 5) etologie a etologické pojmy

Vyučující

Garant předmětu:

- Prof. Ing. Eva Voslářová PhD. voslarovae@vfu.cz

Přednášky, zkouška:

- Mgr. Renáta Hesová hesovar@vfu.cz

Cvičení – vyučující:

- Mgr. Renáta Hesová hesovar@vfu.cz
- Mgr. Veronika Vojtkovská vojkovskav@vfu.cz

Podmínky pro udělení zápočtu

- ✓ aktivní účast na cvičeních (max. 1 absence)
- ✓ vypracování a prezentace seminární práce
- ✓ úspěšné absolvování zápočtového testu

Navštěvujte přednášky!

SEMINÁRNÍ PRÁCE

- dvojce
- posouzení úrovně pohody a ochrany zvířat ve skutečné situaci v praxi
- využít znalostí metod hodnocení pohody zvířat
- přirozené/abnormální chování zvířat
- platná legislativa
- PPT prezentace, min. 5, max. 10 min
- prezentace 13.-14. týden

Náplň předmětu

- jaké známe druhy chování
  - co nám vypovídají
  - jak je můžeme hodnotit
  - jak poznatky o chování zvířat slouží v praxi
-
- zaměřeno na nejpočetněji chované druhy (etologie aplikovaná)
  - welfare – hodnocení
  - legislativa

Etologie

= biologická věda, která se zabývá chováním živočichů

- **Etologie popisná (deskriptivní)**
- **Etologie experimentální**
- **Aplikovaná etologie**
- **Ekoetologie**

POJMY

- **Neuroetologie**
- **Etogenetika**
- **Ontogeneze chování**
- **Humánní etologie**

- **Dědičné (instinktivní) chování**

vs.

- **Vrozené chování**

vs.

- **Získané chování**

- **Agonistické chování**

- **Stereotypní chování**

- **Altruistické chování**
  - **Explorace**
  - **Hierarchie**
  - **Dominance**
  - **Submisivita**

Pojmy

- **Grooming (allogrooming)**
  - **Habituace**
  - **Kognice**
  - **Imprinting**
  - **Infanticida**

Pojmy

- Ritualizace
- Teritorium
- Prekociální / Nidifugní
- Altriciální / Nidikolní
- Enrichment

Měření chování zvířat

- nezbytné pro porozumění světa kolem nás
- využití
- hodnocení nepohody
- hodnocení zhoršeného zdravotního / psychického stavu zvířat
- studium zvířat ve volné přírodě
- hodnocení zdraví a stability skupin

Etogram

- **základní nástroj** hodnocení chování zvířat
- **záznam průběhu** projevů chování v čase
- **seznam elementů** chování, která lze pozorovat
- **část celého repertoáru** chování zvířat

popis: → vzhled chování (ležení, stání)
→ prostorové vztahy a jejich změny (příchod, odchod, trajektorie pohybů, přechody vymezených jednotek)

Nezbytná objektivita pozorování!

Jak být nejvíce objektivní:

- Specifické periody času - např. 10 minut, 10 x denně, 1 hod od 8:00 do 16:00

Tinbergenovy 4 důvody (Nikoolas Tinbergen)

„Proč kůň cválá?“

- **Příčina:** nervové impulsy z mozku vedou svaly ke kontrakci a kůň utíká v rytmu cvalu
- **Funkce:** cval je nejlepší způsob útěku predátoru
- **Fylogeneze:** koně, kteří neutekli zemřeli
- **Ontogeneze:** hříbě se od narození naučilo koordinovat pohyby a tělo umožňuje běh

Etogram

---

dva typy elementů chování:

1.akce - krátkodobé (např. kousnutí, poskok)

- frekvenci lze měřit za jednotku času
- opakování
- shluky nebo epizody jednotlivých akcí oddělených přestávkami (např. zobání kuřat)

2. stavy - dlouhodobější (např. sezení, ležení)

- lze měřit jejich trvání a celkové trvání během doby pozorování

Zpracování etogramu

Předběžné pozorování konkrétního zvířete či zvířat **VELMI DŮLEŽITÉ**

- pochopení a popis prvků chování
- základní materiál pro formulaci otázek
- volba správných ukazatelů k měření

K vypracování etogramu nutná výborná znalost pozorovaného druhu!

Zpracování etogramu

Jak se vytváří etogram?

- **Popis chování**
  - struktura chování
  - následky chování
- **Kategorie chování**
  - před měřením rozdělení do jednotek/kategorií
  - dostatečný počet
  - přesně definovány
  - na sobě nezávislé
  - popis kategorií před samotným sběrem dat - ***na základě předběžného pozorování***

Chování		
	Chůze	Pohyb v libovolném směru v kroku
	Klus	Pohyb v libovolném směru v klusu
	Cval	Pohyb v libovolném směru ve cvalu
	Fyzický kontakt	Jakákoliv část koňské hlavy se dotýká jiného koně, předmětu, pozorovatele,...
	Zájem o člověka	Hlava koně je otočená přímo proti pozorovateli / člověku
	Uši vpřed*	Obě uši jsou otočené do pozice vpřed alespoň na 1s
	Stříhání ušima	Směr uší koně se mění
	Hrabání	Kůň hrabe předními kopyty
	Exkrece	Kůň močí nebo kálí
	Flémování	Kůň flémuje horním pyskem
	Spánek*	Kůň spí
	Ležení*	Kůň leží

* Jedná se déle trvající stavy

Etogram (*Tembrock, 1964*)

- Obecná aktivita
- Orientační chování
- Chování spojené s metabolickými pochody - včetně žebrání
- Komfortní chování
- Chování spojené s reprodukcí
- Ochranné a obranné chování
- Teritoriální chování

Etogram (*Tembrock, 1964*)

- Agonistické chování
- Sociální chování - hierarchie, komunikace
- Stavební aktivity
- Akustické chování
- Hravé chování - individuální, skupinové
- Ontogeneze chování
- Abnormální chování - patologické odchylky

Etogram vybraných forem chování bažantího kohouta a bažantích slepic v průběhu 1 dne (%)

Forma chování	Frekvence v %		Sign.
	Kohout	Slepice	
Příjem krmiva	2,6	2,4	ns
Pití	0,1	0,6	ns
Kálení	0,1	0,1	ns
Pohyb	20,6	31,0	**
Odpočinek	64,2	39,6	**
Hrabání	1,7	8,0	**
Péče o peří	1,3	1,5	ns
Stereotypie	0,3	14,7	**
Páření	0,7	0,7	ns
Oštipování peří	0,1	0,1	ns
Agresivita celkem	1,0	0,8	ns
Kodrcání	1,0	-	-
Imponování	6,3	-	-
Únik	-	0,5	-
Celkem	100,0	100,0	-

Formulář pro zpracování etogramu

Pozorovatel

Datum pozorování

Doba pozorování

Místo sledování

Informace o sledovaném zvířeti

- druh, pohlaví, věk, kategorie, atp.
- údaje o zdravotním stavu zvířete (prevenci, léčení, ...)

Základní provozní údaje

- u hospodářských zvířat např. specifikace provozních operací, mechanizace, ...

Formulář pro zpracování etogramu

Základní technologické údaje - plocha, žlab, velikost výběhu, velikost vodní plochy, popis technických zařízení

Základní mikroklimatické údaje

- pozn. u zvířat ustájených v objektu se uvádějí zvlášť údaje pro stájové prostředí a venkovní prostředí

Seznam a popis pozorovaných prvků chování

Tabulkové/grafické vyjádření

Významné osobnosti a popularizátoři etologie

Zdeněk Veselovský

Temple
Grandin

Sir David
Attenborough

Jane Goodall

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

Chování přežvýkavců, poruchy chování přežvýkavců

nadpis

Text

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Etologie skotu

Třída: Savci (Mammalia)

Řád: Sudokopytníci (Cetartiodactyla)

Podřád: Přežvýkaví (Ruminantia)

Čeleď: Turovití (Bovidae)

Podčeleď: Tuři (Bovinae)

Rod: praví tuři (*Bos*)

Rod *Bos* – Praví tuři

- **gaur** (*Bos gaurus*)
- **banteng** (*Bos javanicus*)
- **kuprej** (*Bos sauveli*)
- **jak divoký** (*Bos mutus*)
- **pratur** (*Bos primigenius*) – r. **1627 Polsko**

Pratur *Bos primigenius*

- předek tura domácího

výskyt: lesostepi V Asie a Evropy

hmotnost: 800 až 1000 kg

tělesný rámec: velký (až 2 m v kohoutku)

- vyhynulý
- **Taurus foundation** (Holandsko, 2005)

Nedomestikovaný skot

- volné stepní porosty
- častá změna pobytu
- sociální
- neteritoriální

Domestikace skotu

- před 9000 lety dnešní jihovýchodní Turecko a Sýrie
- nezávisle Indie, Čína, S Afrika

výběrem posilováno:

Domestikace skotu

Změny:

morfologie

fyziologie

chování

Domestikovaný
skot →

základní stádo,
sociální,
neteritoriální

nevzdalují se
od stáda

dojnice
odloučená od
stáda

Smyslové vnímání skotu

Zrak:

- téměř panoramatické vidění (320°)
- slepý úhel přímo za zády a těsně před mulcem
- nevnímá statické předměty nad sebou
- horší rozlišování detailů a barev než člověk
- tvar a vzdálenost krmiště
- při výběru krmiva se neuplatňuje

Sluch:

- zvuk vnímá dobře
- nepřiměřený hluk ruší
- slyší i zvuky o velmi nízké a velmi vysoké frekvenci

Smyslové vnímání skotu

Čich:

- čichové buňky sliznice dutiny nosní
- vomeronasální orgán v patře dutiny ústní
- sociální a reprodukční chování
- místo k odpočinku
- výběr krmiva

Hmat:

- kontakt s potravou: hlava a jazyk

Chuť:

- 4 chuťové modality: sladké, kyselé, slané a hořké
- preference sladké, odmítání hořké

Mimika skotu

- velmi omezená

Vyjádření psychického stavu:

- postavení uší
- rozšíření nozder
- pozice ocasu

Odpočinek skotu

Odpočinek:

- ležení/stání bez aktivity
- přežvykování

Poloha při ležení:

- poloha na boku, hlava dopředu nebo do strany, změna polohy z jednoho boku na druhý (mastitis)

Ležení a spánek

Místo pro ležení:

- otevřené
- chráněné před větrem a průvanem
- čisté a suché
- mikroklimatické poměry
- počet zvířat

Spánek:

- hluboký spánek asi 30 min/den
- uvolnění těla
- hlava na lopatce, na zadní končetině
- kozelec, zavřené oči, nepřezvykují

Krmení a napájení

Příjem krmiva:

- pocit hladu
- rychlost příjmu krmiva:
  - dle chutnosti a kvality krmiva
  - návyku zvířat, krmné techniky
- **preference:** rozprostřené krmivo
- 5 – 6 hod/den

Napájení:

- odstátá voda (ne teplou vodu)
- 25 – 40 l/den při mokrému krmení
- 50 – 80 l/den při suchém krmení
- nejintenzivnější v první hodině krmení a po dojení
- v noci výjimečně, vliv ročního období
- frekvence závislá na plemeni a vzdálenosti zdroje vody

Ruminace = přežvykování

- 15 – 70 minut po ukončení příjmu krmiva
- 5 – 7 hod/den

reflex vyvrhnutí

reflex žvýkání

- „relaxovaný stav“

Eliminace

- typický postoj
- **nemocná zvířata**

Komfortní chování

- péče o povrch těla
- pohoda zvířat
- sociální stabilita
- olizování
- škrábání zadními končetinami
tření
- protahování se, válení po zemi
- vyhřívání se, mávání ocasem,
oklepávání se
- **allogrooming** – olizování

Sociální hierarchie

- **stabilní ve stabilní skupině**
- hierarchie zajišťuje pořádek ve skupině

Rozpoznání všech jedinců ve stádě:

Sociální chování

Vzájemné dorozumívání:

- čich
- akustika
- optika

Pohybové sociální projevy:

- zahánění
- uhýbání
- bojové projevy
- olizování

Etologie dojnic na pastvě

---

stádové zvíře, ale *distanční druh*

pastva:

rušiví činitelé

Sexuální chování skotu

- říje cyklická, v intervalu **18 – 23 dní**

projevy říje:

vyskakování:

ontogeneze sexuálního chování:

Mateřské chování skotu

Období před otelením:

Telení:

Rozpoznání matky a telete

Matka

- pach telete
- 1 až 4 dny

Tele

- vokalizace (4 až 7 dní)
- jednodenní poporodní kontakt = tele reaguje více na hlas vlastní matky než cizí krávy
- zrak (nejméně 8 dní)

Kojení a odstav

---

první sání

prestimulace – příjem mléka – poststimulace „*butting*“

Odstav od matky:

Mléčný skot:

Masný skot:

Etologie telat

- prekociální
- odkládací i následovací

mlezivové období

období mléčné výživy

období po odstavu do 6 měsíců

PRAXE Veterinárních asistentů

- BEZPEČNOST
- ÚNIKOVÁ CESTA
- NIKDY SÁM

ODBĚR KRVE SKOTU

Etologie ovcí a koz

Taxonomické zařazení

Třída: Savci (Mammalia)

Řád: Sudokopytníci (Cetartiodactyla)

Podřád: Přežvýkaví (Ruminantia)

Čeleď: Turovití (Bovidae)

Rod:

- Ovce (*Ovis*)
  - **druh:** Ovce domácí (*Ovis aries*)
- Koza (*Capra*)
  - **druh:** Koza domácí (*Capra hircus*)

Domestikace ovcí a koz

---

přední Asie 11 000-9 000 př. n. l.

polyfyletický původ:

- 1) muflon evropský (*Ovis orientalis musmon*)
- 2) muflon asijský (*Ovis orientalis orientalis*)
- 3) ovce kruhorohá (*Ovis orientalis*)
- 4) ovce středoasijská (*Ovis ammon ammon*)
- 5) ovce tlustorohá (*Ovis canadensis*)

na našem území od 9. st. – slovanské osídlení

předchůdci:

- 1) koza bezoárová (*Capra aegagrus*) – asijská plemena
- 2) koza šrouborohá – markhur (*Capra falconeri*) – středozemní pl.
- 3) † koza keltská (*Capra prisca*) – evropská plemena

Etologie ovcí

---

stádový pud:

vnímavost ke stresu:

- **obranný projev:**
- **varování:**

Rozdíl mezi kozou a ovčí

Odpočinek

---

spánek:

denní režim:

koza:

Odpočinek

- **ovce:**

Etologie ovcí na pastvě

- stádová zvířata (pohybují se spolu)
- všechny kategorie ovcí
- neustálé hlasové projevy

rozštěpený pysk

- stupňovité pasení:

Potravní chování - ovce

---

ruminace:

stupňovité pasení:

napájení:

Potravní chování- kozy

---

okusovač =

Potravní chování- kozy

- na pastvě otevřené stádo
- velmi zvědavé

napájení:

Eliminační chování

- neteritoriální
- náhodně
- málo důležité

koza:

ovce:

Komfortní chování

Grooming:

škrábání hlavy, krku a boků o drsné předměty

---

boční části těla předními končetinami, hlavu zadními končetinami

---

zuby čistění slabin a končetin

Allogrooming:

---

ovce vs. kozy

Sociální chování

---

ovce:

kozy:

Sexuální chování samic

- sezónně polyestrické

pohl. dospělost:

délka cyklu:

proestrus:

estrus:

diestrus:

Sexuální chování samic

Říje:

- kozy
- ovce

Sexuální chování samců

---

pohlavní dospělost:

„prubíři“:

flémování

- **pohlavní projevy u samců celoročně**

Sexuální chování samců

- vysoká sexuální potence samců
- abstinující samci – onanie

berani:

- genetická porucha

kozli:

Mateřské chování

- březost
- v poslední třetině:

Etologie jehňat a kůzlat

- **prekociální mládřata**

jehňata – následovací

kůzlata – odkládací

Etologie jehňat a kůzlat

---

sání mléka:

Etologie jehňat a kůzlat

---

odstav:

jehňata:

kůzlata:

Hravé chování

- od 1. dne po porodu
- plně vyvinuto od 1 měsíce
- do 10 týdnů věku
- poznávání prostředí
- komunikace
- orientace ve skupině
- upevnění dospělého chování
- sexuální chování
- agonistické chování
- komfortní chování

Hravé chování

---

stimulace prostředím:

beránci:

jehničky:

kozlíci:

PORUCHY CHOVÁNÍ PŘEŽVÝKAVCŮ

Poruchy chování zvířat

Kvalita života zvířat (pohoda, welfare) dána **souladem mezi potřebami zvířete a podmínkami prostředí.**

Ztráta pohody způsobí:

Poruchy chování zvířat

Základní faktory narušující welfare zvířete:

Poruchy chování zvířat

Porucha chování:

Porucha chování a její projevy:

Poruchy chování zvířat

Stereotypní chování:

Poruchy chování skotu

Reakční poruchy

Reakce na předchozí negativní zkušenosti

Příčiny:

Většina poruch chování se projeví:

Stereotypie snižují stres!

Poruchy chování související s příjmem krmiv

Ve fázi hledání potravy

Ve fázi příjmu potravy

Poruchy chování související s příjmem krmiv

HRA s JAZYKEM

Poruchy chování související s příjmem krmiv

HRA s JAZYKEM

Příčiny

Prevence

Poruchy chování související s příjmem krmiv

VZÁJEMNÉ SÁNÍ TELAT

u telat v období mléčné výživy

Poruchy chování související s příjmem krmiv

Ve fázi zpracování potravy (žvýkání)

Porucha psychického rázu:

Terapie:

Ve fázi polykání potravy

Poruchy chování související s pohybovou aktivitou

Lokomoční (motorické) stereotypie

Poruchy chování ovcí

Kradení jehňat

Odmítnutí jehněte

Poruchy chování ovcí

Možnost využití **pěstounské péče**

Stereotypní chování

Poruchy chování koz

Self-sucking

CHOVÁNÍ PRASAT, PORUCHY CHOVÁNÍ PRASAT

3. cvičení

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**Národní
plán
obnovy**

Taxonomické zařazení

Třída: savci (*Mammalia*)

Řád: sudokopytníci (*Cetartiodactyla*)

Podřád: nepřežvýkaví (*Nonruminantia*)

Čeleď: prasatovití (*Suidae*)

Rod: prase (*Sus*)

Druh: prase divoké (*Sus scrofa*)

(asi 32 geografických ras, v Evropě 7-8)

S. scrofa f. domestica – prase domácí

Předek prasete divokého žil před 25 mil. lety na území Evropy a Číny!

Domestikace asi 10 000 př. n.l. na území Turecka (zbytky kostí selat)

Druhá vlna 6500-4000 let př. n.l. (Evropa, Persie, Afrika, Čína)

Přirozený habitat

- mírné pásmo Evropy, Asie, severní Afriky
- **diurnální** (ferální a divoké prase bývá aktivní víc v noci v oblastech, kde je loveno, tam kde má klid i ve dne)
- obývá různorodá přírodní prostředí
  - původně lužní listnaté lesy s porosty vodních rostlin
  - dnes od nížin až k horám
  - je pohyblivé, snadno mění habitat, **není teritoriální**
- všechna prasata vyhledávají vlhčí lesy, bahnitá místa s mělkou vodou využívají jako kaliště
- chová se nenápadně
- na zemědělských kulturách činí značné škody

Sus scrofa

- Prase divoké dorůstá v průměru v kohoutku mezi 1,1 –1,55 metru
- Hmotnost se pohybuje u kanců mezi 150 –190 kilogramy a u bachyní mezi 135 –160 kilogramy (v teplejších oblastech jsou prasata celkově menší a lehčí, naopak v chladnějších větší a silnější)
- Kostra je uzpůsobena k přerývání půdy, tělo prasat je zavalité s krátkýma nohama a protáhlou hlavou s výrazným rypákem
- Špičáky se u prasat mění v kly, které slouží jako nástroj i zbraň zároveň a během života u kanců stále dorůstají (mají 20-30 cm), páráky a klektáky
- Zbarvení prasat je nejčastěji tmavohnědé až černé a silná kůže nacházející se pod srstí složenou ze štětín a zkadeřené podsady dokáže prase ochránit i před hadím kousnutím

Způsob života – *Sus scrofa*

- **tlupy** vznikají **sdružováním bachyň**, které se znají
  - vodící bachyně bývají matky a jejich starší dcery, které již vodí svá selata
  - **nejmenší tlupou je matka se selaty** (družná zvířata)
- k tlupě se **na podzim přidávají** i loňská selata (**lončáci**), která potřebují vedení matky při hledání potravy v zimě - **smíšené tlupy**
- **kanec** (kňour) žije **osaměle**, vzdálen od tlupy, přibližuje se pouze v období říje (chrutí)
- averze vůči zvířatům, která nejsou původními členy tlupy a utlačování slabých a nemocných zvířat

Způsob života – *Sus scrofa*

- černá zvěř je **velmi pohyblivá** (za den urazí i více než 40 km), **výborně plave**
- po celý rok se **kaliští** (zaléhá do bahna, 2-5x /den, poté se otírá o stromy, kameny)
- **denní aktivita:** 8-11 h, z toho 85 % hledání a příjem potravy, 5 % hry a zbytek jiná činnost; mladší zvěř je aktivnější; odpočinek cca 11 h/den
- zvukové projevy jsou podobné prasatům domácím

Životní cyklus

- Pohlavní aktivita je sezónně polyestrická – inhibičním faktorem je vysoká teplota
- Mírné zimy – prasata se rozmnožují celoročně (problematické)
- Období páření - začátkem listopadu, přetrvává do konce ledna ale může probíhat i 2x ročně
- Pohlavní dospělost nastupuje u samic v 8. měsíci, u samců později
- **souboje mezi kňoury** končí útekem slabšího

Životní cyklus

Období rozmnožování = **chrutí**

- pokládání: říjná bachyně toporně stojí, samec ji testuje - vráží do ní, nadzvedává ve slabině, poté na ni naskočí, obejmě předními končetinami, následuje intromise, několik frikčních pohybů a ejakulace, již bez frikčních pohybů
- zajímavý fakt: prasata mají nejdelší orgasmus se všech savců (až 30 minut!)
- páření trvá asi 3-4 minuty
- **březost: 114-130 dnů**

Životní cyklus

- **selata se rodí v březnu až květnu** (váží 0,7- 1 kg)
- **primipary** mívají **1-3 mláďata**, **starší** bachyně **8-12**
- bachyně si **před porodem připraví hnízdo** (kotlinu, 40-60 cm hlubokou) vystýlají je mechem, větvičkami, kapradím, listím na suchém místě, chráněném proti větru a dešti

Životní cyklus

- po porodu (**metání**) se selata sama zbavují plodových obalů, přetrhnou pupeční šňůru, matka je neolizuje, požírá placenty
- ihned po narození vyhledávají struky, již v prvních dnech obsazuje každé sele „svůj“ struk
- selata jsou prekociální, následovací, rodí se s otevřenýma očima

Životní cyklus

- selata masírují mléčnou žlázu bachyně před i po napití (butting)
- při kojení leží bachyně na boku, později kojí i vestoje
- selata zůstávají v loži 8-10 dní, poté doprovázejí matku
  - kojí je asi 2 měsíce

Životní cyklus

- prasnice je ostražitá, zprvu sbírá potravu jen kolem lože, od selat se nevzdaluje; selata vokalizují jemným chrochtáním, v nebezpečí kvičí
- osiřelá selata někdy vodí jiné matky, nedovolí jim však sát s vlastními
- v 6-8 týdnech je matka přivádí do tlupy, kterou vede stará, zkušená bachyně
- období vodění selat je také jediným obdobím, kdy jsou divoká prasata opravdu nebezpečná
- odstav selat ve 4 měsících

Smysly

SLUCH

- **velmi dobře vyvinutý**, slouží k orientaci v prostoru
- pokládán za **druhý nejdůležitější smysl po čichu**
- prase **natáčí hlavu a uši za zvukem**
- **vydává na 20 vokálních signálů**, 6 z nich identifikuje člověk (chrochtání, štěkání, kvikot)
  - chrochtání tiché dlouhé – vyjadřuje spokojenost, pohodu
  - chrochtání tiché krátké – při odpočinku pozoruje okolí
  - chrochtání silní hluboké přerušované - vyhrožování
  - kvičení - reakce na ohrožení, pocit strachu (zvednutí, injekce...)
  - krátké chrochtání prasnice – matka svolává mláďata
  - krátké štěkavé zvuky – při hře, či při úleku

Smysly

ZRAK

- pokládán za méně významný
  - relativní ostrost zraku mezi dom. druhy nejvyšší
- řeč těla málo výrazná
- vidí **špatně do dálky**, malý úhel vidění
- citlivá na změny světla
- **bázlivá** pokud mají vejít **do málo osvětlených prostor**
- signály:
  - držení těla může být hrozbou, vypovídá i o tepelné pohodě (viz dále)
  - držení ocasu: u selat se zatočený ocásek pokládá za znak zdraví a pohody, u zvířat nemocných, izolovaných visí

Smysly

ČICH

- **nejvýznamnější** ze smyslů
- individuální **vzájemná identifikace, vyhledávání a přijímání potravy**
- **vyhledávání říjných prasnic** kancem
- využití vonících doplňků do krmiva
- **vyhledávají lanýže** (nově např. drogy)

Smysly

CHUŤ

- dobře vyvinutá (slaná, sladká, hořká, kyselá)

HMAT

- celý povrch těla (hl. končetiny, rypák)
- **kontaktní** typ zvířat

Sus scrofa f. domestica

- **domestikace** modifikovala prase z bojovného, pohyblivého divokého zvířete v ovladatelnějšího tvora, který se dobře přizpůsobuje i podmínkám omezeného pohybu ve stájích
- rychlost, s jakou se divoké prase přizpůsobilo změněným životním podmínkám, dokumentuje jejich **velkou plasticitu v projevech chování**
- prase domácí bylo až do 19. století chováno v ohradách při lidských sídlech, konzumovalo i lesní plody, semena, odpadky

Sus scrofa f. *domestica*

- na Balkáně je lidé vyháněli na bukvice a žaludy
- taková **prasata** občas **zdivočela**, křížila se s divokými zvířaty (*Sus scrofa*), a z nich vznikala **ferální** (zdivočelá) prasata
- ferální prasata dnes žijí v severní Americe, Austrálii, na Novém Zélandu, v zemích subtropického pásma
- **i populace ferálních prasat tvoří matriarchální skupiny**
  - sestávající obvykle z několika prasnic a jejich potomstva
  - odrostlí kanečci tvoří oddělené skupiny
  - dospělí kanci žijí samotářsky
- **selata setrvávají s matkou do hmotnosti cca 27-32 kg**

Sociální struktura

- **sociální struktura prasete domácího se neliší od struktury prasat divokých či ferálních**
  - pokud jsou chována na farmách volně, s přístupem k pastvě, tvoří několik prasnic se selaty skupiny, tráví společně čas sběrem potravy i odpočinkem
- **prase patří ke kontaktním druhům zvířat**, tj. při odpočinku i spánku vyhledává fyzický kontakt se svými druhy
- **v intenzivních chovech** prasat přirozenou sociální strukturu zachovat není možné, **zvířata jsou přeskupována podle věku a velikosti do skupin podle chovatelských potřeb**

Sociální chování

- **prvním typem hierarchie** v životě prasat je jejich **pořadí u struků**
- **po odstavu se ve skupinách selat zastavovaných k výkrmu opět vytváří hierarchie**
  - v prvních minutách se navzájem očíhávají a poté **dochází k agresivním projevům**
  - někteří, obvykle větší a těžší jedinci, začínají kousat jiná selata
  - projevy agrese bývají nejčetnější v prvních 24 hodinách po spojení několika vrhů selat
- postavení zvířat však nemusí být pouze lineární ($A > B > C$), dvě zvířata mohou mít stejné postavení, nebo být podřízena jiným

Sociální chování

- **proces vytváření hierarchie trvá několik dní**, avšak boje mezi selaty mohou přetrvávat několik týdnů
- přestože projevy agrese mezi selaty ustávají, jejich konzum potravy je snížený a váhové přírůstky menší ještě několik dní
- ve společném kotci bývají **prasničky agresivnější než vepřici**
- **kanci bývají nad prasnicemi dominantní**

Sociální chování

- v chovu je vhodnější nižší hustota naskladnění na jeden kotec
  - **stabilní skupiny bývají do 20 jedinců**
- ve skupinách selat o stejné hmotnosti se sociální vztahy nesnadno stabilizují
- **projevy sociálního chování jsou vázány na komunikaci** - zvířata si vyměňují signály zvukové, zrakové, čichové, chuťové

Explorační chování

- čichem, dotekem, kousáním, zrakem
- začíná v 1. dnu života
- intenzivní po odpočinku, změně prostředí, ve stresu
- při velké intenzitě světla
- může být přesměrované v konfliktu (kousání ocasů, uší)
  - je vhodné poskytnout zvířatům slámu

Potravní chování

Potrava:

- prase je **omnivorní, ale i predátor** (může zabít živé zvíře, konzumuje kadávery)
- **krepuskulární** (aktivní za svítání/stmívání)
- **ferální prasata sbírají potravu až 7 h/d**
- při konzumu potravy - **sociální facilitace**
- **rytí a žvýkání**
- **v chovech kompetice při krmení**
  - nutný je dostatek prostoru

Potravní chování

Pití:

- **10 až 40 x/d**, krátké epizody kolem 30 s
- **preferují otevřený povrch vody**
- **naučí se pít z napáječek** (1 na 10 prasat, aspoň 2 na 1 kotec)
- v chovech max. pití mezi 7-8 a 18-19 h
- konzum 3,5-5,10 l/kus
  - v laktaci stoupá

Eliminační chování

- **preferují světlé a vlhké místo**, často v blízkosti napáječek
  - (v létě využívají k fyzikální termoregulaci)
- místo bývá **chladnější, mírný průvan**
- **otevřené** (design kotců a přepážek)
- **vzdálené od krmítek**

Komfortní chování, péče o tělo (*grooming*)

- **Kalištění** (bahenní lázeň): termoregulace, parazité
- **využívá vhodné povrchy** (anatomická stavba neumožňuje ohýbání)
- **submisivní jedinec čistí dominantnímu ty části těla, na které nedosáhne sám**
- allogrooming

Odpočinek

- prasata si vybírají suché, uzavřené, tmavé a teplé místo bez průvanu, **udržují je v čistotě**
- **vyhýbají se místům s velkým provozem** (napáječky, krmítka)
- období odpočinku jsou **ve dne i v noci**
- **ve stáji leží až 19 h/d**, ve skupinách (**fyzický kontakt**)

Spánek a denní rozvrh

- **spánek 6 h, REM 1,75 h (33 period)**, nejvíc u selat, s věkem jeho podíl klesá
- ve stáji: **z 19 h ležení pospává až 6,5 h, dle typu až 2 h konzum potravy, 1-3 h jiné aktivity** (pití, chůze, hra, souboje, explorace)
- ve výběhu, ferální: **až 7 h pastva, rytí, konzum potravy, přesun, hra, soc. aktivity**
- **protahování, pohyb** (významný v graviditě)

Sexuální chování

- **časná socializace je významná pro vývoj sex. chování kanců (do 30 týdnů věku)**
  - izolace 6-9 měsíců starých kanců od samic snižuje sexuální aktivitu v dospělosti (12 vs 20 kopulací na kance ve srovnání s kontrolami)
- námluvy $\Rightarrow$ **zlepšená fertilita prasnic**
- přítomnost kance $\Rightarrow$ **> exprese estru (feromony)**
- přítomnost kance $\Rightarrow$ **akcelerace puberty u prasniček**

Estrus

- **polyestrické, částečně sezónní**
  - (koncem léta až 17 % říje není detekováno)
  - Pohlavní dospělost u samic ve věku 6-8 měsíců, u kanců 9-10 měsíců
  - nástup říje lze ovlivnit přítomností kance, hyperalimentací, délkou světelného dne a skupinovým chovem
- cyklus **21 dní (18-24)**
  - proestrus (2 d) neklid, snížený konzum krmiva
  - estrus cca 2-2,5 d
- prasnice v estru **vyskakují na jiná zvířata**
- **neklid, časté močení**
- **reflex imobility** (test znehybnění)

Připouštění

- námluvy trvají do 15 min, kanec zprvu prasnici očichává, zejména oblast vulvy, čichá k její moči, poté **testuje svolnost prasnice k páření nadzvedáváním ve slabínách (*nudging*)**, přibližuje se k ní z různých stran
- často močí
- kopulace trvá cca 5-6 nebo až 10 min

Reflex nehybnosti

- **prasnice, které reagují nehybností nebo lordózou alespoň 10 s, se hodnotí jako receptivní**
  - v absenci kance reagovalo pouze 59 %
    - (24-36 h od zač. estru)
  - zvýšilo se na 90 % po poskytnutí sluchového a čichového kontaktu s kancem
  - po přidání zrakového a taktilního kontaktu reagovalo 100 % prasníc (Signoret et al. 1970)

Porod

- v přirozených podmínkách se prasnice před porodem oddělí od skupiny připraví hnízdo (tráva, větve, listí, sláma), uléhá do něj a cca do 1 h začíná porod
- v chovech je pro praseň vhodná teplejší podložka a dostatek slámy
  - prasnice leží v laterální poloze
- v podmínkách velkochovů nemůže připravovat hnízdo, může být neklidná, vstává, uléhá, ohlíží se
- v běžných provozních podmínkách se prasnice přemísťují **7 dní před očekávaným porodem do porodních kotců**, kde zůstávají až do odstavu selat

Po porodu

- **prasnice nejeví aktivní zájem o narozená selata**
- **nečistí je**, pouze je **očichává**, když se jí přiblíží k hlavě a zřejmě je tak identifikuje
- u mladých prasnic se někdy objevuje ***kronismus*** - usmrcení až požíráání selat

Etologie selat

- **selata jsou prekociální**
  - při narození slyší a vidí, i když jsou krátkozraká, jsou schopna pohybu, nemají dostatečně vyvinutou chemickou termoregulaci, využívají behaviorální termoregulaci - leží těsně u sebe s končetinami pod tělem a minimalizují tak ztráty tepla
- **mají minimální zásoby energie**
- **proto je pro ně životně důležité včasné sání**
- **ihned po narození, zpravidla do 15 min lokalizují mléčnou žlázu a sají kolostrum**, přitom se orientují čichem a teplotou mléčné žlázy
- **preferují přední struky** (bývají více mléčné)

Kastrace kanečků

- důvod: potlačit agresivitu samců a přítomnost kančího pachu v mase (skatol a androsteron)
- legislativa (246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání): Jestliže je zákrok prováděn osobou odborně způsobilou podle veterinárního zákona pak se znecitlivění nepožaduje při kastraci samců mladších 7 dnů u prasat, skotu, ovcí nebo koz, kteří netrpí anatomickou vadou pohlavních orgánů
- v některých státech je kastrace bez znecitlivění zakázána
- v České republice jsou šetrné metody kastrace součástí dotačního programu na zlepšení životních podmínek v chovu prasat. Podmínkou žádosti o dotaci až do výše 23 korun na sele je použití analgezie, anestezie a protizánětlivých léčiv při kastraci, jež musí být provedena nejpozději do sedmi dnů věku selat.

Kastrace kanečků

RIZIKA SPOJENÁ S ANESTEZIÍ:

- samotné provedení
- stres při samotné fixaci a rozdílnosti při ní?
- hypotermie
- zalehnutí matkou
- různě dlouhá absence sání mléka
- samotný stres při buzení
- neřeší pooperační komplikace, naopak je může zhoršit

MOŽNOSTI:

- lokální znecitlivění (procaini hydrochloridum)
- sedace intramuskulární (azaperonum)
- injekční anestezie intramuskulární (ketaminum + diazepamum) - registrováno pro malá zvířata a koně/humánní přípravek
- injekční anestezie intravenózní (ketaminum + diazepamum)
- imunologická kastrace – nutná dvojitá injekce, nevýhoda: hrozí sebeaplikace

Z pohledu welfare je ideální nekastrovat samce vůbec. Aby se zabránilo zápachu jsou zvířata porážena před dosáhnutím pohlavní dospělosti (výkrm do 80 kg). Alternativou je využívat linie bez kančího zápachu.

Sání selat

- první 1-2 dny **kolostrum**
- poté jednotlivá kojení (**1x/h**) **synchronizovaná typickým chrochtáním** matky, jehož frekvence stoupá do okamžiku ejekce mléka
- **pořadí u struků** (*teat order*)
- masáž (1-2 min) - sání (20s) - masáž (2 min a více)
- postupně i usínají

Etologie selat

- mléčná žláza je i zdroj tepla v prvních dnech
- příkrm od 10 d, začínají pít vodu
- přirozený odstav cca 8 týdnů
- **EU:** odstav od 28. dne po narození

Odstav - kritické období

- **v přirozených podmínkách chovu probíhá odstav postupně, až do cca 12. týdne**
  - selata z různých vrhů se potkávají a jejich sociální integrace může začínat již koncem 1. týdne
  - sociální kontakty takových selat pak zahrnují méně než 20 % agresivních střetů, a také okusování a vzájemná masáž břicha se vyskytuje vzácněji (Petersen 1994)
- **odstav ve velkochovech se vždy provádí skupinově**
  - selata jsou náhle oddělena od matky a zařazena do skupin s neznámými selaty
  - **stresující je pro ně zejména oddělení od matky, hlasitě vokalizují, jsou agresivní, konzum potravy klesá**

PORUCHY CHOVÁNÍ PRASAT

PORUCHY CHOVÁNÍ PRASAT

- odstávčata - **masáž břicha**
- **kaudofágie** - okusování ocásků (popisováno již od 20. let 20. století)
- **kanibalismus** (krev - ocásky, uši, prolaps anu) – krácení části ocasu a stejnoměrné snižování špičáků selat se nesmí provádět rutinně
- **agrese** - velké skupiny
- **stereotypie**
  - (10% denní doby, 5% zvířat ve skupině)
  - **u prasnic** (snížená krmná dávka v březosti
    - rytmické otvírání a zavírání tlamy, kousání ohrad, stereotypní pití

Agresivní chování

- zvířata **menší** a **nově zařazená** do skupin bývají **submisivní**
- k agresivním projevům patří **ostré krátké zachrochtání, pohazování hlavou** vzhůru nebo do strany proti tělu oponenta, **nadzvedávání** oponenta **rypákem**

Agrese mezi selaty

- **výskyt agresivních střetů lze omezit např. zastavováním skupin selat do kotců ve večerních hodinách, za šera (při tlumeném osvětlení), kdy agresivita zvířat klesá**
- **do kotců lze také instalovat přepážky (např. 60 x 100 cm), za které se mohou napadení jedinci před agresory schovat**

Zlepšení welfare

- **obohatit prostředí** (sláma, větve, zavěšené předměty z PVC)
- **krmení častěji po menších dávkách** (Edinburgh feed ball s pamlsky)
- **přepážky v kotcích**
- **intenzita osvitů** (40 lx, min 8 h. denně)
- **redukce agrese ve skupinách**: přítomnost kance, androstenon (feromon spray)

Prase jako pet zvíře?

Jaký je Váš názor?

CHOVÁNÍ DRŮBEŽE, PORUCHY CHOVÁNÍ DRŮBEŽE

4. cvičení

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**Národní
plán
obnovy**

Taxonomické zařazení

Třída: ptáci (*Aves*)

Podtřída: Letci (*Neognathae*)

Řád: hřabaví (*Galliformes*)

Čeleď: bažantovití (*Phasianidae*)

Rod: kur (*Bambusicola*)

Druh: kur bankivský (*Gallus gallus*)

Gallus gallus f. domestica

Začátek domestikace před cca 8 000 lety (JV Asie)

Kur bankivský – předek kura domácího, teorie možné hybridizace s kurem Sonneratovým

Kur bankivský

- v lesích, bambusových a mangrovových houštinách až do 2000 m n.m. (dosud volně žije v celé Indonésii až po severní Indii)
- v noci spí na stromě, přes den shání potravu
- kohout je výrazně zbarvený, slepička je z důvodu maskování zbarvena do hněda, nemá skoro žádný hřebínek, nemá laloky (podobně jako u samičky našeho bažanta)
- samička pečuje o kuřátka do věku 12 týdnů, poté jsou ze skupiny vyhnána a musí se přidat k jiným slepicím, nebo si založit vlastní hejno
- divoký kur se živí hlavně ovocem, semínky a hmyzem
- snáší asi tucet vajec za rok
- Egypťané byli pravděpodobně prvním národem, který vytvořil něco jako “velkochovy” = vejce svým slepicím odebírali a dávali je do tepla do prapůvodních líhní

- **Hybrid byl vyšlechtěn především z důvodu:**
- první rok dospělosti snáší i 1 vejce denně
- pravidelnost snášení znamená předvídatelnost “užitku” pro velkochovy
- dříve dospívají a začínají snášet nezávisle na ročním období
- nemají velké sklony ke kvokání (zasedávání na vejce)
- slepice jsou krotké a klidnější
- spotřeba 27 kg na osobu/ rok – 3x víc jak v roce 1975

Kur domácí jako hospodářské zvíře

- plemena dle původu – evropská a asijská
- plemena dle užitkovosti – okrasná, masná, nosná, kombinovaná (v malochovech např. hempšírky, plymutky, rodajlendky)
- plemena dle hmotnosti – lehká, středně těžká, těžká
- v ČR je registrováno 151 plemen (2018)
- národní plemena: česká zlatá kropenka a šumavanka

Sociální struktura a chování

- menší, relativně **stabilní sociální skupiny**
  - jeden kohout a několik slepic s kuřaty
  - **polygynní sociální struktura**
- **nadřazení jsou kohouti** nad slepicemi, jedinci **starší** nad mladšími, **větší** nad menšími
- při onemocnění sociální status jedince klesá
- kohout a jeho funkce: nacházet vodu, potravu a poskytnou bezpečí a zabezpečit pokračování rodu
- **dominanci vyjadřuje kur klováním nebo hrozbou (prodloužení očního kontaktu)**
- agrese bývá řídká v malých a stabilních skupinách, stoupá s rostoucím počtem jedinců v hejnu a při zneklidňování
- **sociální postavení si každý jedinec vybojovává**

Komunikace, smyslové schopnosti

- Zrak, vizuální komunikace:
  - Nízká pohyblivost oka vyvažuje pohyblivý krk a velké zorné pole
  - Binokulární vidění 26° , celkové zorné pole do 300°
  - barva peří, tvar hřebene a laloků, tvar hlavy
  - signalizace hrozby a submisivity (submisivní jedinec se sklání, uhýbá, peří má přiložené k tělu)
  - velmi dobré barevné vidění + vidí ultrafialové světlo
  - pro optimální rozlišování barev je nutná dostatečná intenzita světla
  - slepice je schopna rozpoznat až sto různých tváří

Komunikace, smyslové schopnosti

- Sluch:
  - kur **velmi dobře slyší**
  - 30 různých typů vokalizace
  - frekvence zejména mezi 60-11 950 Hz
- již **jednodenní kuřata** reagují na **poplachovou vokalizaci útekem nebo příkrčením k zemi**
- vokalizace:
  - kontaktní, teritoriální, výhrůžná, submisivní, nouzová - kvokání, kokrhání, kdákání (poplachová - na predátora ze vzduchu kur reaguje vysokými pronikavými tóny dlouhého trvání, na predátora ze země kdákavými krátkými tóny), nouzová pronikavá vokalizace kuřat (*distress calls*) při osamění
  - Slepice vokalizuje i při snesení vejce – vábí ostatní členy skupiny aby nakladla vejce na stejné místo a zasedla na vejce – ochrana hnízda a vajec před predátory
  - Kokrhání: vyjádření teritoriality

Komunikace, smyslové schopnosti

Hmat

- na konci zobáku je specializovaný shluk vysoce citlivých mechanoreceptorů, které umožňují kuřatům provádět jemné hmatové diskriminace
- vysoká citlivost na teplotu vody – rozeznají odchylku 3°C
- schopnost orientace dle magnetických signálů

Chuť

- V minulosti se věřilo, že chuť není dobře vyvinuta – dnes neplatí
- Na rozdíl od savců, kteří mají pět chuťových vlastností, se předpokládá, že kuřata jsou schopna detekovat pouze čtyři chutě (kyselé, umami, slané a hořké)
- vysoká citlivost k hořké chuti
- samci brojlerového typu – asi 500 chuťových pohárků v patře a 260 ve spodní části ústní dutiny (člověk - 10 000 chuťových pohárků)

Komunikace, smyslové schopnosti

Čich

- preferují známe pachy svého hnízda/ klece místo vyčištěných povrchů nebo pachy jiných kuřat
- čich také hraje určitou roli při hledání potravy, i když se zdá být druhotný ve srovnání s vizuálními podněty
- kuřata se vyhýbají neznámé páchnoucí potravě

Příjem potravy

- velký podíl aktivní části dne věnují kuři **hledání a sběru potravy**
- **krepuskulární aktivita:** vysoká potravní aktivita **v ranních a předvečerních hodinách**, během dne se cykly sběru potravy opakují přibližně po 2 h
- období potravní aktivity proložena odpočinkem, spánkem a udržováním peří
- i v moderních chovech a krmení směsmi vyhledávají kuři **zelenou potravu**

Příjem potravy

- v přirozených podmínkách přitahuje **pozornost kuřat** k potravě **zobání** a **vokalizace kvočny**
- při příjmu potravy se uplatňuje **sociální facilitace**
- s potravní aktivitou přímo **souvisí explorační chování**

Pití

- kuřata jsou přitahována brzy po vylíhnutí **lesklými předměty**
- naučí se tak zobat kapičky rosy na listech rostlin (využití v systémech typu TOP-nippel a kapénkových napáječek) nebo lesklý povrch vody v kloboukových napáječkách
- charakteristické zvednutí hlavy a polykání je **vrozené chování**

Projevy komfortního chování

- čištění zobáku (po krmení)
- čištění peří (*preening*) a těla
- promazání peří sekretem uropygiálních žlázek
- protahování končetin a křídel
- třepání křídly
- popelení
- odpočinek a spánek

Spánek

- V přirozených podmínkách **hřaduje** dospělá drůbež k nočnímu spánku na větvích, zavírá oči **a hlavu vkládá pod křídlo**
- správný hřad – eliminuje otlaky (napr. zaoblené rohy hranolu)
- **epizody spánku** během dne se mohou vyskytovat i na zemi nebo na nízkých větvích
- během spánku je drůbež v nebezpečí predace; jakýkoliv kryt svrchu (rohože, plátno) i v komerčních venkovních chovech jim skýtá bezpečí a **odpočinek se prodlužuje**

Popelení

- kur k sobě nahrne substrát, třepetavými pohyby těla a křídel jej dostane do peří, postupně vytřepává a poté si zobákem čistí a čechrá peří
- drůbež preferuje **suché a jemné písčové substráty** (lépe pronikají do peří) před pilinami nebo jinými materiály
- **slouží regulaci obsahu tuků v peří a zbavování se roztočů**

Reprodukční chování: námluvy

- pohlavní dospělost 4-6 mes.
- v době reprodukce přibývá **interakcí mezi kohouty a slepicemi**
- projevy **dvoření kohoutů** jsou složité (vokalizace, postoje, rozkládání per); kohout se začíná **dvořit nejnižší postavené slepici**, postupuje k dalším
- vábení k potravě (samec nadzvedává a upouští zrno)
- klopýtání přes křídlo, kroužení kolem slepice
- samice preferují k páření samce i podle **velikosti hřebínku** (kohouti napadení nematody: malý a bledý hřebínek), dále **barvy peří či velikosti ostruh**
- kohouti se páří až 5 x za den
- páření probíhá spojením kloak (samice schopné uchovávat spermie až 2 týdny)
- submisivní kohout – psychologická kastrace

Reprodukční chování

- v přirozených podmínkách (nebo v malém chovu) se slepice oddělí od hejna, před snesením vejce hledá vhodné a klidné místo, bezpečné před predátory
- stavba hnízda – hrabání a snášení hnízdního materiálu
- po snesení celé snášky vajec začíná **inkubace (21 dní)**; po jejím zahájení se začínají embrya vyvíjet a **líhnutí celé snášky se tak odehrává během několika hodin**; tím je **usnadněno vyvádění kuřat**
- nosnice ve velkochovech nehnízdí – vejce je odebráno
- hnízdící slepice ztrácí během inkubace až 21 % své tělesné hmotnosti
- prepeřování – na podzim, trvá asi 6 týdnů, snížení/zastavení produkce vajec

Země uvedená na krabičce či platu se může lišit od země uvedené na skořápce vajec uvnitř obalu. Značí totiž původ třídírny a je běžné, že třídírna nakupuje vejce od chovatelů v jiné zemi.

Označení velikosti - S, M, L či XL

Bíle x hnědé – barva vejce závisí od barvy slepice

Bíle vejce: leghornka, vlaška

Sociální chování

- **první sociální vazby** počínají mezi **embryi** a **kvočnou**
- **embryonální vokalizace** stimuluje kvočnu k otáčení vajec anebo k návratu na hnízdo
- embrya (féty) rozeznají hlas kvočny = význam pro vzájemnou **postinkubační komunikaci**
- **synchronizace líhnutí** se děje zvukovými signály fétů ke konci inkubace

Vývoj kuřat

- **prekociální druh, nidifugní**
- **termoregulačně jsou však nezralá**, tuto funkci v prvních týdnech po vylíhnutí zajišťuje **kvočna**
- v prvních hodinách po vylíhnutí **imprinting** – připoutání se k prvnímu pohyblivému objektu, který uvidí

Sociální interakce: agrese

- agresivní nalétávání na oponenta a klování, doprovázené vokalizací, se objevuje **koncem 1. týdne**
- kuřata **odchovaná bez kvočny** jsou **agresivnější** než kuřata odchovaná pod kvočnou

Tonická imobilita (TI)

- je **generalizovaná hypotonie** vyvolaná krátkou periodou snížené fyzické aktivity - **obránné reakce**, kterou volně žijící ptáci využívají jako obranu před predátory
- podnětem pro spuštění loveckého chování je úniková reakce kořisti
- principem obranné strategie kořisti (loveného ptáka) je **nehybnost**, která deaktivuje útok predátora
- **délka TI odráží intenzitu strachové odpovědi** jedince: čím déle pták v TI zůstává, tím větší negativní vliv na něj měla situace, která tento stav vyvolala
- TI jako test k **určení stresové odpovědi zejména u drůbeže**

Welfare drůbeže – intenzivní chovy

- Výkrm brojlerových kuřat
- Produkční chovy nosnic

Od roku 2027 zákaz chovu nosnic v obohacených klecích.

PORUCHY CHOVÁNÍ DRŮBEŽE

Změna pohlaví

- **projevy:** samice se fenotypově projevuje jako samec
- vzniká jako důsledek změny tělních struktur – v embryonálním stadiu jsou přítomny oba pohlavní orgány, po expresi genů se u samice vyvine jenom levý vaječník; když je postižen (např. tumorem, ovariální cystou), pravý vaječník převeze funkci varlat a začne produkovat androgeny
- androgeny způsobí změny v chování
- slepice není schopná snášet vejce ani oplodnit samici (nevytváří semeno)
- vždy změna ze samice na samce, nikdy ne opačně

Změna pohlaví

- kokrhat můžou i dominantní samice – nesouvisí ale s poškozením levého vaječníku
- Některé samice z toho „vyrostou“
- Jiné řešení: zařadit do hejna kohouta, izolovat dominantní samici od hejna a vrátit po čase zpět – změna dominantního postavení

Agrese

- **kuřata odchovávaná bez kvočny jsou agresivnější než kuřata pod kvočnou**
- **agonistické střety častější mezi kohoutky** (klování, honění, boj)
  - omezení - snížení intenzity světla v halách
- **rodičovská hejna brojlerů**
  - agrese mezi samci - restrikce krmení
  - agrese vůči slepicím – usmrcení

Klování peří a kanibalismus

- vytrhávání per, někdy jejich konzum (hrozí ucpání vlete)
- Holá místa v oblasti kloaky, hřbetu,
- bolestivé
- častěji po příjmu potravy a po snůšce
- může začínat čištěním a vzájemným čechráním peří (*allopreening*)

Klování peří a kanibalismus

- klování kůže a podkožních struktur
  - velká pera - zranění kůže
  - klování kloaky - častý úhyn
- příčiny:
  - 1. hypotéza: technologické nedostatky (hustota obsádky, světlo, nedostatek potravy, nemožnost popelení, nedostatek dusíkatých látek v krmné dávce)
  - 2. hypotéza: přesměrované zobání půdy, normálně spojené s hledáním potravy

Klování peří a kanibalismus

Kanibalismus: možnosti terapie

- časný přístup k substrátům pro popelení (písek, piliny, sláma) redukuje incidenci vytrhávání peří
- obohacené prostředí: zavěšené hračky (komprimované krmivo, barevné perličky, kroužky, polypropylenové provázky
- invazivní metody: kauterizace zobáků (do 10 dnů), „brýle“, kroužky
- klování peří je dědičné
  - selekce linií na nízkou frekvenci klování

Slabší projevy dvoření

- Rodičovské chovy brojlerů – vysoká agresivita kohoutů vůči slepicím při páření, typické námluvy před samotným pářením se téměř nevyskytují
- Slepice se schovávají v hnízdě

Další poruchy...

Stereotypní klování – krmítka, klec, peří,...

- Vyšší výskyt u rodičovských chovů brojlerů při restrikci krmiva

Polydipsie

- Vyšší výskyt u rodičovských chovů brojlerů při restrikci krmiva

Pica

- Nadměrný konzum nenutritivních složek potravy (hlína, kamínky,...)

Další poruchy...

Klecová hysterie u nosnic

- tryptofan do vody

Snížená aktivita

- vyšší výskyt zlomenin během přepravy na jatka u nosnic z klecových chovů

Popelení se v potravě

- pohyby spojené s popelením vykonávané směrem k ostatním slepicím v kleci

Děkuji za pozornost!

ETOLOGIE KOČEK

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**Národní
plán
obnovy**

ETOLOGIE KOČEK

*multimediální výukový text pro studenty VFU Brno vzniklý při řešení projektu IVA
VFU 2017FVHE/2390/63*

řešitelský tým: MVDr. Simona Kovaříková Ph.D. & MVDr. Martina Volfová, Ph.D.

<https://cit.vfu.cz/pohoda/kocky.htm>

Taxonomie

- Třída: savci (*Mammalia*)
- Řád: šelmy (*Carnivora*)
- Čeleď: kočkovití (*Felidae*)
  - Podčeleď: gepardi
  - Podčeleď: velké kočky
  - Podčeleď: **malé kočky**
    - Rod: **kočka** (*Felis*)
      - kočka divoká (*Felis silvestris*)
      - kočka domácí (*Felis silvestris catus*)

Domestikace

- předkem je zřejmě kočka plavá (*F.s. lybica*, africká forma kočky divoké), kočka stepní (*F.s. ornata*, asijská), evropská kočka divoká (*F.s. silvestris*)
- současné genetické studie:
  - k domestikace pravděpodobně došlo v oblasti „úrodného půlměsíce“ v období počátku zemědělství a odtud se kočka rozšířila s pomocí člověka

Domestikace

- **první doklad o blízkosti kočky a člověka** starý 9500 let
  - hrob s kostrami člověka i koček na Kypru (není to doklad o domestikaci!)
- **přímý důkaz domestikace z Číny** starý 5300 let
- Egypt – **nejstarší mumie** jsou ještě kočky plavé, mumie z konce Střední říše (cca 1800 př.n.l.) jsou od koček zdomácnělých
  - těžší a kratší lebka
  - proměnlivé zbarvení
  - nepravidelnosti chrupu
- v 5. stol. n.l. – doklady o chovu koček v jižní Itálii

Historie chovu koček

- Egypt – zlatý věk
  - pro kočky výhodné – zásoby obilí a hlodavců
  - vtělení bohyně Bastet – bohyně plodnosti, mateřství a krásy
  - kočka = posvátné zvíře
  - zabití kočky se trestalo smrtí

Historie chovu koček

- v Evropě vrchol 9.-11. stol.
  - Anglie, 12.-15. stol.
  - Německo, pak se informace ztrácí
- severská bohyně Freya – kočár tažený kočkami
- ve středověku pronásledování koček (v souvislosti s procesy s čarodějnicemi)
- kočka jako magické zvíře

Současnost

- systematický chov v Evropě cca 150 let
- **1871** – 1. výstava koček v Londýně
- **1887** – založen Národní klub chovatelů koček (Londýn)
- velké množství plemen, podle FIFe **4 skupiny**:
  - perské a exotické
  - polodlouhosrsté
  - krátkosrsté a somálské
  - siamské a orientální kočky
  - plemena FIFe neuznaná

Smysly koček - zrak

- velmi dobře vyvinutý, hlavní smysl
- zorné pole cca 205°
- mírně krátkozraké
  - největší ostrost na vzdálenost 2 - 6 m
- elipsovité zornice
  - rychle mění tvar, efektivně reagují na množství světla (rychleji než kruhové zornice)

Smysly koček - zrak

- **více tyčinek** – lepší vidění za horších světelných podmínek
- **méně čípků** – hůř vidí barvy
- tapetum lucidum
  - mezi sítnicí s cévnatkou
  - vrstva buněk s krystaly guaninu
  - odráží světelné paprsky a ty pak podruhé dráždí fotoreceptory

Smysly koček - sluch

- 2. nejdůležitější smysl
- rozmezí 30 Hz – 65 kHz
  - horní hranice člověka cca 20 kHz (rozdíl 2 oktáv)
- velmi citlivý sluch
  - vnímá ultrazvuk (hlodavci)
  - slyší téměř neslyšné pištění koťat
  - na vzdálenost 1 m rozezná 2 různé zvuky vzdálené od sebe 8 cm
  - preferuje ženské a dětské hlasy

Smysly koček - sluch

- boltce lokalizují zdroj zvuku (27 svalů)
- kočky s amputovanými boltci – zhoršení slyšení o ½
- **bílé kočky** – častější hluchota
  - vrozený defekt, degenerace vnitřního ucha
  - nereagují na volání nebo běžné zvuky z okolí
  - hlasitěji mňoukají

Smysly koček - čich

- velmi důležitý smysl
- cca 19 milionů čichových buněk (víc než člověk)
- využití také při komunikaci, sociálním, teritoriálním, potravním chování
- funkční vomeronazální orgán

Smysly koček - hmat

- hmatové receptory v kůži, na tlapkách a hmatových vouscích
- registrují tlak, vibrace a teplotu

Smysly koček - chuť

- nejméně vyvinutý smysl
- nerozpoznávají sladkou chuť
- víc informací získávají čichem

Smysl pro rovnováhu

- **statokinetický receptor** – v uchu, předává informace do mozku
- rychle reaguje na změny polohy těla (dopad na „všechny čtyři“)
- již u narozených koťat, plně se rozvine až po otevření očí

Komunikace mezi kočkami

- vizuální
- taktilní
- hlasová
- olfaktorní

Komunikace vizuální

- postoj + ocas
- schopnost piloerekce
- hlava a obličej
  - výraz
  - velikost pupil
  - hmatové chlupy
- škrábání
- na rozdíl od psů a vlků **omezené možnosti mimiky**

Komunikace vizuální - škrábání

- na vertikální povrchy
- opakovaně
- součást **teritoriálního chování**
(obvykle uvnitř teritoria, ne na jeho okraji)

Komunikace taktilní

- vzájemné otírání, zejména hlavy a krku
- dotýkání se nosy
- společný odpočinek
- allogrooming
- často spojeno s **agonistickým chováním**
  - může to být způsob, jak přeměřovat možnou agresi
  - vyskytuje se u koček, které jsou si blízké, posiluje sociální vazby
- taktilní komunikace úzce **souvisí s komunikací olfaktorní**

Komunikace hlasová

- široká škála zvuků
- ze všech masožravců asi **nejvariabilnější**
  - pravděpodobně dáno tím, že spoustu času tráví v horších světelných podmínkách
- agonistické interakce
- sexuální interakce
- interakce mezi matkou a mládřaty
- interakce mezi kočkou a člověkem

Komunikace hlasová - vrnění

- obvykle se zavřenou tlamou
- pozdrav, pozornost, poděkování, souhlas
- v různých situacích, různé formy
- domácí kočky vrní o frekvenci 25-150 vibrací/min
- všichni zástupci čeledi *Felidae* jsou schopni vrnět
- malé kočky (r. *Felis*) nepřetržitě, velké kočky (r. *Panthera*) pouze při výdechu
- patří sem i „cvrlikání“ nebo „trylek“

Komunikace hlasová

- **Mňoukání**
  - velmi mnoho různých podob
  - obvykle přátelské interakce
- **Agresivní zvuky**
  - vrčení, mňoukání, syčení, prskání, naříkání
  - obvykle ve spojení s agresí – ofenzivní i defenzivní

Komunikace olfaktorní

- chemické signály mohou být velmi specifické
- mohou dlouho přetrvávat
- mohou se šířit na velké vzdálenosti
- označení teritoria
- identifikace „přátelských koček“
- identifikace pohlavní receptivity
- mnoho různých zpráv, pro nás špatně srozumitelné

Komunikace olfaktorní – stolice

- normálně je stolice zahrabávána
- na okraji teritoria ji nechávají odkrytou – ohraničení území
- stolice obsahuje sekret análních žlázek jako informaci

Komunikace olfaktorní - moč

- močení a značkování močí na vertikální povrchy jako značení teritoria
- významnější u kocourů
- moč obsahuje **2 neobvyklé aminokyseliny** (felinin, isovalthen), jejich degradace je odpovědná za **typický zápach kocouří moči**
- nekastrovaní kocouři mohou vyloučit až 95 mg felininu/den (kočky vyprodukují asi 1/5 tohoto množství)

Komunikace olfaktorní - kůže

- mazové žlázy v kůži odpovědné za určitý pach koček
  - zejm. v oblasti brady, tváří, stran čela, báze ocasu
  - kočky, které se otírají, tento pach rozšiřují
  - není zcela jasné, zda všechny oblasti produkují stejné sekrety
-
- otírání uvnitř teritoria, spojeno s komfortem, uklidněním a přátelskými sociálními interakcemi
  - značkování otíráním je velmi snadné, vůně je pro kočky zřejmě velmi silná
  - kočky tak vyjadřují i informace o pohl. cyklu

Komunikace olfaktorní - nohy

- mazové žlázy i na nohách a v meziprstí
- i škrábání tak může být spojeno se zanecháním pachové stopy
- obvykle uvnitř teritoria

Sociální struktura

- solitérní predátoři
- v přírodě nevytváří sociálně strukturované skupiny (kromě lvů)

Sociální a teritoriální chování

- **Teritorium**
  - bezpečné místo pro odpočinek
  - kolem je území, které kočka aktivně brání
  - dále pak území, které kočka využívá k lovu
- **v přírodě** se teritoria mohou překrývat neutrálními plochami, kde se kočky mohou potkávat
- cizí kočka v teritoriu vyvolá agresi
- velikost teritoria podle hustoty osídlení (0,27 ha v Jeruzalému vs. 170 ha v Australské buši)

Sociální a teritoriální chování

- **Ferální kočky**

- mohou vytvářet skupiny kolem zdrojů krmiva
- matrilineární kolonie (kočky a koťata)
- není striktní hierarchie
- bližší vztah s některými kočkami (podle věku, pohlaví, příbuznosti)
- stále zůstávají solitérní lovci
- strategie k přežití
- skupina funguje, pokud je dostatek jídla
- o koťata se mohou starat i jiné kočky, nejen matka

Sociální a teritoriální chování

- **Ferální kocouři**

- nebývají součástí skupin
- obvykle na periferii
- jejich teritorium se může překrývat s územím jiných koček
- kocouři mají vždy větší teritoria než skupiny koček
- dominantní kocouři mají teritorium větší

Sociální a teritoriální chování

- **Agrese**

- není běžná ve skupinách koček – samic
- kocouři obvykle neagresivní vůči kočkám
- kočky ale bývají agresivní vůči kocourům

- kočky nemají tak vyvinuté „uklidňující signály“ – setkávání jsou spojena s vyšším rizikem bojů

Explorační chování

- **Pátrací chování**
  - spojeno s hledáním potravy
  - seznamováním se s okolím
  - poznáváním nových věcí
    - zrak, čich, sluch
    - vibrissae
    - vomeronasální orgán

Potravní chování

- striktní masožravci
- anatomické a metabolické adaptace
- dieta založená dominantně na mase
- hlavním zdrojem energie je protein
- sacharidy téměř nepotřebují

Potravní chování

- v přírodě sní 10 a víc malých porcí/den
- solitérní lovci
- loví (krmí se) ve dne i v noci
- loví i tehdy, pokud nemají hlad (trénink)
- příjem krmiva není sociální událost – preferují jíst samostatně
- jídlo na klidném místě

Potravní chování

- preferovaná teplota jídla cca 38°C
- „mlsné kočky“ – střídání potravy, ani v přírodě se nespecializují na jeden živočišný druh jako kořist
- **2 teorie:**
  - střídání zajistí stabilní ekosystém
  - ? schopnosti vybírat krmivo podle obsahu živin pro uspokojení fyziologických potřeb
- dop. ploché misky (aby se vousky nedotýkaly)

Eliminační chování

- k defekaci i močení preferují kočky **volné prostranství** se sypkým substrátem
- přirozeným chováním je **hrabání před i po eliminaci**
- eliminaci stimuluje pach dříve označeného místa
- **Značení teritoria:**
  - sprejování močí (hlavně kocouři)
  - močení mimo kočičí toaletu v domácnosti (mnoho faktorů)
  - defekace
(při značení okrajů teritoria výkaly nezahrabávají)

Eliminační chování

- koťata kolem **4. týdnů** věku se snaží napodobovat chování matky a eliminovat na kočičí toaletě
- nový substrát stimuluje kočku k eliminaci, označení nového substrátu
  - toaletu umístit na klidné místo
  - vzdálené od místa odpočinku a krmení
  - nepoužívat deodorační látky
  - pravidelně čistit
  - vhodná výška substrátu
8-10 cm

Komfortní chování

- **Odpočinek a spánek**
  - cca 15 hod /den
  - v krátkých periodách během dne jsou aktivní, přijímají krmivo (2-3 hod)
  - často v neobvyklých polohách a na neobvyklých místech
- **společný odpočinek:** velmi častý u koček se silnou sociální vazbou

Komfortní chování

- **Grooming:**
  - čištění těla olizováním
  - začíná po příjmu krmiva (*směr od hlavy až k zádi*)
- **Allogrooming:**
  - čištění jiné kočky v oblasti hlavy a krku
  - submisivní čistí dominantní

Hravé chování

- běžné a specifické chování u koček
- nejintenzivnější hravé chování je zaznamenáno ve věku čtyř týdnů až čtyř měsíců
- pokračuje i v dospělosti
- **projevy hry závisí na:**
  - genetice
  - charakteru a plemeni kočky
  - předchozích zkušenostech s hrou
  - socializaci v raném věku

Hravé chování

- důležité pro správný vývoj a socializaci koťat
- podporuje kognitivní a motorické vlastnosti
- hra nevede ke zranění, je spontánní, výbušná a plná energie
- dle typu lze hravé chování rozdělit na:
  - hru s objekty
  - hru pohybovou
  - sociální hru

Hravé chování

- **Hra s objekty a pohybová hra:**
  - podstatou hry je naučit se loveckému chování a zdokonalovat jej
  - kočka je predátor, solitérní lovec
  - lovecké chování trénují i domácí kočky na různých objektech (instinktivní chování)
- pokud mají přístup ven, mohou ulovit i myš, ptáka, hmyz apod. v rámci hry
  - buď si s kořistí jen hrají a usmrtí ji, nebo dojde i k jejímu sežrání
  - často domácí kočku uloví živou kořist a přednese ji svému majiteli

Hravé chování

- **Sociální hra**
  - hra s jinými kočkami nebo s člověkem
  - nácvik lovu, honičky, hra s objekty

Sexuální chování

- **puberta: 6. – 9. měsíc**
  - časnější u krátkosrstých plemen (siamské a barmské kočky) a u koček ferálních anebo pohybujících se volně s možností kontaktu s cyklujícími kočkami a kocoury
  - pokud je kotě narozené na podzim, puberta přichází v dřívějším věku, tedy následující rok na jaře
- **pohlavní cyklus je polyestrický s pohlavní sezónností**
  - zkracující se fotoperioda a nadměrné teploty pohlavní aktivitu inhibují
  - bez kopulace neprobíhá ovulace (dochází tak pouze ke střídání proestru a estru)
  - **meziříjový anestrus**

Sexuální chování

- **Proestrus:**
  - atraktivní pro kocoura, není svolná k páření
- **Estrus:**
  - trvá 2 – 10 dní
  - provokovaná ovulace
  - po jednom páření ovuluje pouze polovina koček
  - máta kočičí (*Nepeta cataria*, *catnip*) může
  - akcentovat projevy říje
- ***Diestrus*** (ovulace bez zabřeznutí)
  - trvá 40 – 49 dní
  - Pseudogravidita
- ***Meziříjový anestrus***
  - trvá 9 dní

Sexuální chování

- reprodukční aktivita **kocourů**:
- pohlavní dospělost **6. – 9. měsíc**
  - zvyšuje se noční aktivita kocourů a s tím spojené toulání, souboje mezi kocoury a značkování močí
  - kocouři jsou sexuálně aktivní na vlastním území, je tedy lepší kočku přivést ke krytí ke kocourovi

Sexuální chování

- **Páření**
  - námluvy
- **bolestivost při páření**
  - kocour má na špičce penisu zrohovatělé papily, kterými dráždí poševní sliznici a tím ještě více provokuje ovulaci

Porod

- **Gravidita** = 63 – 66 dní
- **Porod:**
  - **týden před porodem** kočka vyhledává klidné tmavé místo, tráví více času péčí o tělo, především v oblasti mléčné žlázy a perinea
  - **den před porodem** je neklidná, nepřijímá krmivo, vulva je oteklá s hlenovitým výtokem, mléčná žláza je zvětšená se sekrecí kolostra
- samotný porod **probíhá často v noci**, kočka je neklidná, vokalizuje, vstává a uléhá, hrabe, olizuje se
- placentofágie

Mateřské chování

- začíná porodem prvního kotěte
- matka o koťata pečuje, olizuje je, pomáhá tím k bezproblémové eliminaci koťat masáží břišní krajiny, stimuluje je k sání
- v 1. týdnu po porodu tráví až 90% času s koťaty

Mateřské chování

- reflex znehybnění
- změna hnízda při rušení kočky s koťaty (kolem 3. – 4. týdne)

Koťata

- Rozeznáváme 4 období v životě kotěte
  - neonatální (1-2 týdny)
  - přechodné (2-3 týdny)
  - socializační (3-9 týdnů)
  - juvenilní až do pohlavní dospělosti

Koťata - neonatální období

- 14 dní života
- **altriciální mládřata:**
  - nedostatečně osrstěná, slepá i hluchá, nemají vyvinutou termoregulaci
  - dobře mají vyvinutý čich, chuť a hmat
  - sání iniciuje matka, koťata dodržují pořadí u struků a vykonávají pádlovací pohyby předními končetinami
- na konci 1. týdne jsou koťata stále slepá, některá mohou otevírat jedno oko, otevírají se uši
- ve 2. týdnu jsou obě oči otevřené
- koťata jsou stále slabá a neumí chodit, plazí se

Koťata – přechodné období

- **3. týden života**
- sání iniciují i samotná koťata
- začínají vidět i slyšet a zvedají se na všechny 4 končetiny
- oči jsou jasně modré

Koťata – socializační období

- **4. – 9. týden života**
- jedním z nejdůležitějších ve vývoji kotěte a jeho pozdějším životě
- matka předává svoje vzorce chování svým potomkům
- probouzí se zájem o různé objekty
- začínají sociální hry koťat s prvky lovu

Koťata – socializační období

- koncem prvního měsíce začínají ochutnávat příkrmy (maso, tvaroh)
- ve 4. týdnu jsou oči stále modré
- kolem 5. týdne se učí používat kočičí wc
- v 6. týdnu se začíná zabarvovat duhovka
- v 8. týdnu se hry a aktivita koťat stupňuje

Koťata – juvenilní období

- 10. týden života - dospělost
- **Odstav:**
  - doporučován kolem třetího měsíce věku
  - dle zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, je odběr stanoven na 84 dnů
- kompletní motorické vlastnosti jsou utvořeny v 10. – 11. týdnu věku
- duhovka očí je pigmentovaná do hněda
- koťata jsou zvědavá a připravena odejít do nového domova

DĚKUJI ZA POZORNOST.

PORUCHY CHOVÁNÍ KOČEK

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**Národní
plán
obnovy**

Příčiny vzniku problémového chování

- člověk vytváří kočkám prostředí, které pro ně není zcela přirozené a nenaplňuje jejich fyziologické potřeby
- zvyšuje se hustota populace, dochází i k nevyžádaným kontaktům mezi kočkami
- zvyšuje se počet domácností s více kočkami
- zvyšuje se počet koček v domácnostech
- uměle utvářené skupiny
- často omezený přístup ven
- mnoho koček pouze indoor

Příčiny vzniku problémového chování

- zvýšené požadavky na kontakt s člověkem
- zvýšené požadavky na to, aby se kočka vyrovnávala s novými situacemi
  - (např. výstavy, veterinární ošetření apod.)
- **chování kočky vlastní** (např. teritoriální) **považuje člověk za nežádoucí**

Problémové chování
se týká především koček
chovaných **INDOOR**

OBOHACENÍ PROSTŘEDÍ

Obohacení prostředí

- environmentální enrichment
- u indoor koček
- uspokojení všech základních potřeb koček
- vychází ze znalostí přirozeného chování

Obohacení prostředí

- **1. pilíř** – poskytnutí bezpečného místa
- **2. pilíř** – zabezpečení základních biologických potřeb
  - krmivo a voda
  - záchodky
  - prostor pro kočky
- **3. pilíř** – umožnění hry a podpora predátorského chování
- **4. pilíř** – interakce s majitelem
- **5. pilíř** – respektování vnímání pachů

1. Poskytnutí bezpečného místa

- obvykle místo oddělené, vyvýšené
- klidné, bez průvanu
- dobrý rozhled
- víc vchodů a východů, úniková cesta
- **pravidlo $n+1$**

1. Poskytnutí bezpečného místa

Na hospitalizaci:

- nedávat kočky do místností se psy
- do boxu přidat pelíšky
- dvířka možno zakrýt ručníkem

2. Zabezpečení základních potřeb

- krmení, pití, záchodky, škrábání, odpočinek
- na různá místa, s odděleným přístupem
- klidné, nerušené místo, s únikovou cestou
- **pravidlo n+1**
- pohodlný přístup i pro kočky hůře pohyblivé

2. Zabezpečení základních potřeb

- KRMIVO A VODA

- preferováno soukromí, jídlo není sociální událost
- malé porce během celého dne
- ALE krmení volně může vést k obezitě
- mělké misky
- denně čerstvé krmivo i voda
- misky denně čistit, nepoužívat agresivní čistidla

- nedávat nové krmení v době nemoci
- neschovávat léky do běžného krmiva
- při inapetenci možno krmivo ohřát

2. Zabezpečení základních potřeb

- ZÁCHODKY

- nedávat blízko misek s krmením a vodou
- rozmístit po celé domácnosti
- ve více patrech
- záchodky cca 1,5x větší než je délka kočky
- otevřené vs. uzavřené boxy – podle preferencí
- stelivo hrudkující vs. nehrudkující, vrstva min. 3 cm
- čištění ideálně hned po použití, minimálně 1x denně
- umývání boxů minimálně 1x týdně
- u koťat a starých koček záchodky s nízkými hranami

2. Zabezpečení základních potřeb

- PROSTOR PRO KOČKY
  - důležitý i vertikální rozměr
  - lana, šplhadla, rampy, poličky

2. Zabezpečení základních potřeb

- ŠKRABADLA

- vertikální i horizontální
- stabilní a dostatečně vysoká
- dřevo, sisal, hrubá textilie
- poblíž oblíbených míst (okna, místo pro odpočinek)

2. Zabezpečení základních potřeb

- MÍSTO PRO ODPOČINEK
  - pohodlné a bezpečné
  - vyvýšené
  - měkké
  - teplejší (dle preferencí jednotlivých koček)
  - pokud kočka nemá přístup ven, je vhodné, aby se kočka mohla alespoň ven koukat

3. Hra a predátorské chování

- alternativní podávání krmiva (aby se o něj kočka musela snažit)
- hra jako zvýšení pohybové aktivity a náhrada loveckého chování
- vhodné hračky = ty, které lze ulovit
- hračky pravidelně obměňovat
- lze ztraktivnit pomocí šanty nebo kozlíku

4. Interakce s majitelem

- interakce s majitelem je přínosná
- potřeba kontaktu je individuální
- kočka si o kontakt sama řekne, majitel nesmí nutit
- koťata vyšší frekvence, postupně se frekvence obvykle snižuje
- základem je dobrá **socializace**
- předčasný odstav zvyšuje riziko agresivního chování a výskyt stereotypií

5. Respektování vnímání pachů

- nepoužívat parfémované podestýlky
- nepoužívat příliš aromatická čistidla, dezinfekční látky

5. Respektování vnímání pachů

- FEROMONOVÁ TERAPIE

- 5 typů faciálních feromonů
- typ F3 uvolňován při otírání bradou nebo tvářemi
- vyráběn synteticky jako FELIWAY Classic
  - difuzér nebo spray
- nově FELIWAY Friends – obsahuje feline appeasing pheromone (produkovaný mléčnou žlázou)
- zklidňující účinky, zmírnění stresu

5. Respektování vnímání pachů

- ŠANTA KOČIČÍ (*Nepeta cataria*)
  - trvalka podobná mátě
  - obsahuje nepetalakton („kočičí kokain“)
  - vdechování této látky, interakce s vomeronazálním orgánem, kočka se dostává do euforie
  - účinek podobný feromonům uvolňovaným při námluvách
  - efekt trvá 5-10 minut, pak následuje zklidnění asi 1 h
  - citlivost k šantě asi u 50-70 % koček, dáno geneticky (AD)
  - koťata na šantu nereagují
  - někteří kocouři mohou reagovat agresivně

5. Respektování vnímání pachů

- KOZLÍK LÉKAŘSKÝ (*Valeriana officinalis*)
  - trvalka z čeledi zimolezovitých
  - aktinidin – u koček podobné stavy jako po expozici šantě

Multi-cat household

- uměle vytvářené skupiny (vs. matrilineární kolonie)
- nemusí se vždy objevovat otevřené souboje, hrozby mohou být skryté
- snížení welfare
- psychické problémy, poruchy chování
- zdravotní problémy
- nutno sledovat vztahy mezi kočkami, vysledovat dominantní a submisivní jedince, nutno sledovat i fyzický stav koček

Multi-cat household

- stresové faktory v domácnostech s více kočkami
  - nedostatečná fyzická stimulace
  - nedostatečná mentální stimulace
  - přítomnost hrozby (agresivní kočky, psi apod.)
  - přeplněné, hlučné nebo kompetitivní prostředí
  - významné změny v prostředí (např. stěhování nábytku)
  - trvalé nebo dočasné změny ve společnosti koček
  - nepředvídatelný denní režim nebo nastavení prostředí
  - násilná manipulace chovatelem
  - nevhodný přístup majitele neodpovídající temperamentu koček

Multi-cat household

- **Pozitivní interakce**

- vzájemné otírání
(allorubbing)
- vzájemné olizování
(allogrooming)
- blízký fyzický kontakt
(spánek, odpočinek)
- společná hra

- **Negativní interakce**

- vzájemná agrese
(kousání, škrábání)
- zastrašování,
pronásledování
- aktivní blokování přístupu
ke zdrojům
(kočka si sedne do cesty)
- pasivní blokování přístupu
ke zdrojům (kočka zírá)

Multi-cat household

- Znaky ofenzivní kočky
  - piloerekce na zádi a ocasu
  - pupily mohou být dilatované
  - váha na přední části těla
  - vzpřímený postoj
  - vzpřímené uši, mohou být stočené
  - přímý pohled na jinou kočku
  - pomalé pohyby
  - vokalizace – mňoukání, vrčení, řvaní

Multi-cat household

- Znaky defenzivní kočky
  - přikrčený postoj
  - skloněná hlava
  - sklopené uši k hlavě
  - pupily často dilatované
  - vokalizace – syčení, vrčení
  - močení a kálení mimo záchodky
  - značkování močí

AGRESE

AGRESE

- tendence k útočnému či nepřátelskému chování vůči jiné kočce, jinému druhu zvířete, nebo člověku
- u volně žijících kočkovitých je to zcela běžné chování
  - obrana teritoria, potomků, zdrojů krmiva apod.

AGRESE

- 2. nejčastější problémové chování
- velmi nebezpečné (drápy a zuby, mrštnost kočky)
- majitel se musí naučit porozumět řeči těla svojí kočky

AGRESE

Pokud je indoor kočka agresivní, zaútočí na majitele anebo jinou kočku, je nutné si položit řadu otázek

- kdy a v jaké situaci k útoku došlo
- kdo tento útok vyprovokoval
- zda se něco v domácnosti nezměnilo (**STRES**)
  - nová kočka, příchod nového člena rodiny, stěhování
- pamatovat na to, že řada zdravotních problémů může způsobit anebo přispět k agresi kočky

AGRESE

mezi kočkami

Příčiny

- nedostatečná socializace kočky a raný odstav
- nepříjemné zážitky s jinými kočkami v útlém věku
- kočka vyrůstající sama v domácnosti, bez žádného kontaktu s jinými kočkami
- charakter kočky
  - člověk vytváří skupiny koček v domácnosti uměle, ty si nemusí sednout povahově

Kočky vnímají změny velmi těžko, dávají přednost zavedené rutině, než nadměrným změnám.

Součást teritoriálního chování!

AGRESE mezi kočkami

- agrese mezi kočkami v domácnosti je mnohem složitější než konflikty mezi dvěma venkovními kočkami
- může být nenápadná (majitelé si toho ani nevšimnou)
- typické agresivní postoje nemusí být tak projevny

Pokud dojde k nebezpečným agresivním střetům, měly by být člověkem přerušeny již v začátku.

Nikdy nepoužívat násilí, ale přerušit boj hlukem, sprškou vody apod.

Společně s tím je ale nutné vyřešit, PROČ k agresi dochází!

AGRESE mezi kočkami

Přivezení nové kočky domů

- novou kočku oddělit a zpočátku ji nechat v jiné místnosti, aby se pouze cítily a slyšely
- oddělit místa na spaní, misky, hrát si s každou odděleně
- poté začít s krátkým pouštěním kočky mimo svůj pokoj, aby došlo k vizuálnímu kontaktu
- odměňovat žádoucí chování
- postupně zvyšovat frekvenci a dobu puštění na volno, pokud nebude projevováno agresivní chování
- nová kočka musí mít neustále přístup ke svému úkrytu

AGRESE mezi kočkami

- po seznámení může kočky sblížit společná hra s majitelem
- pokud je agrese mezi dvěma kočkami větší, doba po jakou jsou kočky separovány a postupně seznamovány, musí být prodloužena

Některé kočky si na sebe nikdy nezvyknou

- *velký stres nejenom pro obě kočky, ale i pro majitele*
- *zvolena možnost najítí nového domova pro nově přivezenou kočku*

AGRESE proti člověku

NADMĚRNÉ MAZLENÍ koček

- všímat si signálů, kterými kočka upozorňuje
  - švihání ocasu, polykání, olizování se, pohled, hlasový signál, jemné kousnutí, útok při nepřestání

AGRESE proti člověku

Nesprávná hra: **HRAVÁ AGRESE**

- neuvážlivá hra s kotětem podporující lovecké chování
- provokování kočky vlastní rukou, nohou
- agrese se stupňuje, kočka roste, lovecké chování je nevědomky posilováno

AGRESE proti člověku

Nesprávná hra: **HRAVÁ AGRESE**

- u dospělé kočky je pak toto chování otravné a nepříjemné a majitel kočku trestá
- vyvine se negativní vazba mezi majitelem a kočkou a agresivní chování bude tímto podpořeno
- útočná agrese v rámci hry a následně i mimo ni se pak velmi těžko odnaučuje

AGRESE mateřská

!Není poruchou chování!

- instinktivní chování
- ochrana potomků: součást mateřského chování

DESTRUKTIVNÍ
ŠKRÁBÁNÍ

ŠKRÁBÁNÍ

- přirozené teritoriální chování
- komunikace vizuální a olfaktorní
- sekundárně dojde k obroušení drápků

ŠKRÁBÁNÍ

- v domácnosti na místech důležitých pro kočku z hlediska komunikace
- tu majitel často nechápe
- často kočky škrábou v přítomnosti jiných koček, majitele
- frekvence škrábání se zvyšuje při stresu, nervozitě, napětí

ŠKRÁBÁNÍ

Koupí škrabadla to nekončí!

Je nutné jej umístit na vhodné místo

Vhodné **NE** pro majitele, **ALE** pro
KOČKU

ŠKRÁBÁNÍ

- pořídít vertikální i horizontální škrabadla
- různé povrchy
  - každá kočka má jiné preference

ŠKRÁBÁNÍ

- zkusmo umístit do prostoru
- pokud nebude jevit kočka zájem, tak přemístit
- pro nalákání možno použít např. mátu kočičí nebo kozlík
- dostatečná výška vertikálního škrabadla
  - 2krát vyšší než kočka

ŠKRÁBÁNÍ

- vypozerovat místa pro kočku důležitá
- časté otírání o některá místa v domě, anebo protahování se o zed' apod.
  - tam je možno umístit škrabadlo
- jedno instalovat k místu odpočinku
  - po něm se kočka protahuje a škrábe

DESTRUKTIVNÍ ŠKRÁBÁNÍ

- kočku odradit od míst, kde je škrábání nežádoucí
  - oblepit páskou, obalit
  - pokud je majitel u destruktivního škrábání přítomen
    - hlasitě upozornit, rázné NE, jiný zvuk, sprška vody (NIKDY netrestat)
- zhodnotit situaci, zda má kočka možnost škrábat a jaké tyto možnosti jsou
  - přistoupit ke změnám

NEŽÁDOUCÍ
ELIMINACE

NEŽÁDOUCÍ ELIMINACE

- 10% indoor koček má problémy s eliminací na kočičí wc

Příčiny

- multicat-households
- nevhodné umístění nebo substrát
- nedostatek toalet
- nevhodně zvolený typ boxu
- negativní zkušenost (bolest, vyplašení)
- zdravotní problém

NEŽÁDOUCÍ ELIMINACE

Multicat-households

- teritoriální chování
- při nevhodném umístění toalety není kočka v bezpečí (není místo úniku)
  - umístěno v rohu s jednou únikovou cestou
  - krytý záchod může také vyvolat pocit jediné únikové cesty
    - pokud jej dominantní kočka zastoupí, druhá bude ve stresu, příště na wc nepůjde

NEŽÁDOUCÍ ELIMINACE

Nevhodné umístění a jejich nedostatek

- otevřené volné prostranství
- zásada: na 1 kočku 1 wc a jedno navíc

NEŽÁDOUCÍ ELIMINACE

Typ boxu

- kryté vs. otevřené
- pokud problém, oddělat všechny kryty
- pro koťata a seniory, nebo kočky s problémy, zvolit nižší strany

NEŽÁDOUCÍ ELIMINACE Substrát

- nechat kočku, aby si vybrala vhodný substrát sama
- příliš neodorizované
- spíše kvalitní, maximálně jemná vůně
- důkladně čistit každý den, za čas vyměnit celý

ZNAČKOVÁNÍ MOČÍ

ZNAČKOVÁNÍ MOČÍ

- teritoriální podtext
- významný prvek nepřímé komunikace
- značkují kočky i kocouři
- na horizontální i vertikální (sprejování) povrchy

Příčiny

- stres, změna v domácnosti

Kočka se se stresem nedokáže vypořádat tak snadno,
jako pes.

**Pro větší pocit bezpečí začne svoje teritorium
přeznačovat!**

ZNAČKOVÁNÍ MOČÍ

- značkovácí kočka většinou stále používá kočičí toaletu, začne močit ale i na jiná místa v domácnosti, kam deponuje menší množství moči

ZNAČKOVÁNÍ MOČÍ

Jak zabránit nechtěnému značkování

- pokud se jedná o nekastrovanou kočku, je doporučeno ji nechat vykastrovat
- pokud se jedná o značkování v domácnosti s více kočkami, pak je v první řadě nutné identifikovat kočku, která značkuje
- mělo by být navýšeno množství kočičích toalet a ty by měly být vhodně umístěny
- některé mohou být umístěny na časté místo značkování

ZNAČKOVÁNÍ MOČÍ

Jak zabránit nechtěnému značkování

- dále je nutné poskytnout každé kočce dostatek místa k odpočinku o samotě
  - kočky jsou samotářské, i když se naučily poměrně dobře žít ve skupinách
- prostor by měl být rozčleněn jak vertikálně, tak horizontálně
- navýšit počet krmných míst a tato místa oddělit tak, aby se každá kočka mohla najíst dál od ostatních
- zvýšit také množství hraček, míst na škrábání, misek s vodou
- zabavit kočky hrou, uklidnit je použitím feromonů pro zmírnění stresu
- místo značení musí být důkladně vyčištěno (pozor na toxické přípravky na bázi chlóru apod.)

INSTRUMENTÁLNÍ CHOVÁNÍ

INSTRUMENTÁLNÍ CHOVÁNÍ

- žebrání, vynucování si pozornosti majitele, dožadování se
- kočka se naučí používat určitý způsob chování k ovládnutí majitele pro získání zamýšleného cíle
- v určitých situacích nadměrně mňoukají, projevují hravé chování až instrumentální agresí, škrábou, budí chovatele v noci
  - bouchání na zatažené žaluzie v noci: kočka vzbudí majitele, on jí je odtáhne, aby měla výhled
  - krájení masa v kuchyni, kočka žebrá, aby jí hodil

INSTRUMENTÁLNÍ CHOVÁNÍ

- při vzniku takového chování je nutné, aby majitel na kočku nijak nereagoval, ignoroval ji, neodměňoval ji a při ukončení tohoto chování si jí teprve začal všímat
- přechodně dochází většinou ke zvýšení intenzity a frekvence tohoto chování, může dojít až k projevům agrese
- postupně přestane kočka toto chování projevovat
- může se stát, že po vymizení, především pokud není majitel důsledný, dojde k návratu a kočka začne opět zkoušet žebrať

AUTOMUTILACE U KOČEK

AUTOMUTILACE

- jednou z příčin kožních problémů u koček může být i nadměrný stres
- emoční stres může spustit pocity svědění kůže
  - sociální izolace, ztráta člena rodiny, neodpovídající zacházení, nové prostředí, teritoriální konflikty apod.
- pokud změny v psychice kočky vedou ke kožním příznakům, pak se jedná o primární poruchy chování

3 typy

- psychogenní alopecie
- psychogenní pruritus
- snaha upoutat pozornost

AUTOMUTILACE

Psychogenní alopecie

- **FSIA: feline self-induced alopecia**
- nadměrné olizování srsti hlavně na hrudních končetinách, na břicho, v oblasti třísel, na vnitřních plochách stehen, na ocasu nebo na bedrech
- predisponované se zdají být orientální kočky
- Na olizovaných místech pak může dojít k druhotné bakteriální infekci, ke ztlustění a tmavší pigmentaci kůže nebo k zánětu kůže v podobě jasně červených protáhlých oválných míst
- olizování slouží k uklidnění a uvolnění nebo k odvrácení agrese jiných koček
- u indoor chovaných koček je poměrně častá
- typická je ulámaná dorůstající srst a velké množství chlupů v trusu, popřípadě vývrzích

AUTOMUTILACE

Psychogenní pruritus

- pruritus je nepříjemný pocit, který vyvolá škrábání
- diagnózu lze stanovit až po vyloučení všech ostatních možných příčin pruritu
- poté se berou v potaz veškeré kontexty prostředí, sociální interakce nebo dočasné jevy spojené s výskytem svědění
  - například škrábání, které se vyskytuje jen v přítomnosti určitých jedinců

AUTOMUTILACE

Upoutání pozornosti

- nadměrná péče z důvodu upoutání pozornosti majitele
- hlavně v jeho přítomnosti
- reakce majitele na toto chování kočku většinou ještě podpoří

Idiopatická cystitis

- součást onemocnění dolních cest močových koček (feline lower urinary tract disease, FLUTD)
- nejčastější urologický problém koček
- příčiny:
  - anatomické a neurologické abnormality
  - urolitiáza
  - infekce
  - traumata
  - neoplazie
  - **idiopatické – 55-75 % všech případů**
(*feline idiopathic cystitis, FIC*)

Idiomatická cystitis

- predispozice:
  - střední věk (2-6 let)
  - častěji u samců
  - bez plemenné predispozice
  - krmení suchou stravou
  - omezený přístup ven
  - nižší příjem tekutin

Idiopatická cystitis

- klinické příznaky:
  - hematurie (přítomnost krve v moči)
  - dysurie (ztížené močení)
  - strangurie (bolestivé močení)
  - polakisurie (časté močení menších porcí)
  - periurie (močení mimo záchodky)
- u kocourů obstrukce uretry
  - život ohrožující problém

Idiopatická cystitis

- diagnostika:
  - vyloučení všech ostatních příčin
  - klinické vyšetření, vyšetření moči včetně kultivace, zobrazovací metody (USG)

Idiopatická cystitis

- není identifikována jasná příčina
- FIC častější u koček, které mívají konflikty s dalšími kočkami v domácnosti, u koček stresovaných, nervózních a bojácných
- často u koček osiřelých
- pravděpodobně neurogenní zánět
- zjištěna abnormality v činnosti sympatiku a osy hypothalamus – hypofýza – nadledviny
- neadekvátní reakce na stres
- **nejedná se tak o problém močového aparátu, ale o systémové onemocnění!**

Idiopatická cystitis

- TERAPIE

- zmírnění stresu
  - obohacení prostředí
  - feromonová terapie
  - přírodní přípravky
  - medikace
- zvýšení příjmu tekutin
- dietoterapie

Možnosti snížení stresu

- Tryptofan – prekurzor serotoninu
    - serotonin jeden z hlavních neurotransmiterů v mozku
    - serotonin = „hormon dobré nálady“
  - Alfa-kasozepin – hydrolyzát mléčné BK kaseinu
    - anxiolytické účinky
  - dají se využít jako potravní doplňky
-
- Tricyklická antidepresiva – amitriptylin, clomipramin
    - vždy až jako poslední možnost, po vyčerpání ostatních

Děkuji za pozornost.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

Etologie a poruchy chování koní

Taxonomické zařazení

Třída: Savci (Mammalia)

Řád: Lichokopytníci (Perissodactyla)

Čeleď: Koňovití (Equidae)

Podrod: kůň (*Equus*) (další podrody: osel, zebra)

z čeledi Equidae jsou domestikovaní jen kůň (mimo *E. przewalskii*) a osel (*E. africanus f. asinus*)

- *Equus ferus ferus* = Tarpan († 1879/1887)
- *Equus ferus przewalskii* = kůň Převalského
- *Equus ferus caballus* = kůň domácí

Domestikace

- simultánně na více místech Evropy a Asie
- přesný předek není znám
- **využití koní:** maso a kůže, mléko, jízda a záprah
- dnešní volně žijící koně ferální
- kůň Převalského – nikdy zcela domestikován

Ferální populace koní:

---

1. Francie: Camargue
2. Austrálie: brumbies
3. Amerika: mustang
4. Afrika: Namibs

Sociální struktura

- ferální/divocí koně – různé typy **habitatů**
- **stabilní skupina**: hřebec v **harému** s několika dospělými klisunami (3-8 ks)
- několik harémů tvoří **stádo**
- **skupiny odrostlých hřebců**
- **polygynní**
- **neteritoriální**

faktory určující dominantní postavení:

Domestikovaní koně

- uspořádání dle pohlaví a věku není striktní
- věk a hmotnost nekoreluje s dominancí
- pozice hřebce variabilní
- dominantní i valaši či klisny
- skupiny koní většinou na základě věku a pohlaví

Komunikace

- vizuální (zraková)
- akustická (zvuková)
- olfaktorická (čichová)
- taktilní (dotyková)

Komunikace vizuální

- monokulární vidění 215°
- binokulární $60-70^\circ$
- dichromatické vidění

Vizuální signály

- držení hlavy, krku a těla
- poloha ušních boltců
- držení ohonu

Komunikace akustická

- nezávislý pohyb uší – lokalizace zvuku (oblouk až 180°)
- komunikace matka – hříbě:
  - etepimeletické chování
  - epimeletické chování

Čichová komunikace

---

vzájemná identifikace:

- *equine appeasing pheromone*

Taktilní komunikace

- **allogrooming**
- hříbata vyhledávají kontakt s matkou pro uklidnění (feromony)

Potravní chování

- **citlivé pysky** vybavené hmatovými chlupy
- GIT přizpůsobený stálému příjmu malého množství krmiva → pastva kontinuálně **několik hodin** v průběhu celého dne
- za pastvou 3-10 km/den
- pastva 8-12 h/den
- **cykly pasení denní i sezónní**
- **sociální facilitace**

Ustájení koně

- konzum sena asi 40 % času
- konzum koncentrátů zlomek tohoto času
- u hříbat fyziologická **koprofágie**
- solné lizy

Příjem vody

- v klidu a mírném klimatu **3-7 litrů vody na 100 kg** tělesné hmotnosti
- množství ovlivněno krmivem, podmínkami prostředí a zdravím, fyziologickým stavem a fyzickou aktivitou

Eliminace

---

defekace:

urinace:

Komfortní chování

---

grooming
allogrooming

- **odpočinek vstoje i vleže**
- **spánek koní je polyfazický**

Sexuální chování

HŘEBCI

faktory významné pro sexuální chování:

KLISNY

- puberta v 1 roce
- sezónně polyestrické, 21d cyklus, anestrus v zimě

projevy v estru:

gravidita: 320 – 360 dnů

Připouštění

---

typy:

Porod

- několik dní před porodem zvětšení mléčné žlázy
- tvorba kolostra
- edematózní vulva
- těsně před porodem časté močení a defekace, snížení příjmu potravy, ulehání, vstávání, zvýšený příjem vody, opatrnější pohyby

3 fáze porodu:

- 1) otvírací fáze
- 2) vypuzovací fáze
- 3) poporodní fáze

Mateřské chování

- klisna aktivní během 1 h po porodu
- očichává a olizuje hříbě
- flémuje
- vazba matka-mládě během prvních hodin
- vazba mládě-matka postupně
- matka může být agresivní vůči jiným koním
- klisna a hříbě se vzájemně identifikují čichem, zrakem i sluchem (hříbě odpovídá na každou vokalizaci matky)

Hříbě

- mládě **následovací**
- 1. příjem kolostra do 2h
- sání krátká

Odstav

- přirozený odstav do 1 roku věku
- chovatelská tradice – v 6-ti měsících věku
- **odstav = stres**
- **náhlý odstav X postupný odstav**

Welfare koní

- koně chovaní na pastvině cca 60 % času pasením

optimální chov:

PORUCHY CHOVÁNÍ KONÍ

Rizikové faktory ovlivňující vznik stereotypního chování koně

- genetika
- krmivo a krmení
- ustájení
- socializace
- odstav

Genetika

- různá plemena určena pro různé využití v různých režimech chovu
- mnoho zlovyků společných pro plnokrevníky a teplokrevníky

vliv pohlaví:

- studie prováděny v různých systémech chovu:

Poruchy chování u koní

- nejčastější příčina:

Stereotypní chování koní

Lokomoční stereotypie:

Orální stereotypie:

Tkalcování (hodinaření)

- rozkročené přední nohy
- stereotypní přešlapování na jednom místě
- kývání hlavou a krkem

Tkalcování (hodinaření)

---

příčiny:

důsledky:

Tkalcování (hodinaření)

---

terapie:

Chůze v boxu

- neustálý pohyb zafixovaný podél stěn boxu

terapie:

Házení hlavou (headshaking)

- periodické, náhlé pohyby hlavou/třepání

příčiny:

Házení hlavou (headshaking)

---

terapie:

Klkání

= polykání vzduchu

- slyšitelný klkavý šelest

1) klkání bez opory

2) klkání s oporou

Klkání

---

příčiny:

Klkání

---

důsledky:

Terapie klkání

---

terapie a prevence:

Sebepoškozování (automutilace)

- kůň napadá jen sám sebe
- u koní na pastvinách
- především **u hřebců**
- nelze je využít pro jízdu
- zohyzdění
- **často eutanázie**

Pracovní poruchy jezdeckých koní

---

příčiny:

Kousání do nohou jezdce

Kousání při dotahování podbřišníku

Pracovní poruchy jezdeckých koní

Neschopnost stát při uvázání

Stahování ohlávky, neochota k uzdění

Uhýbání při nasedání

Pracovní poruchy jezdeckých koní

Protahování otěží

Chytání otěží

Neschopnost přijmout udidlo

PRACOVNÍ ZLOZVYKY JEZDECKÝCH KONÍ

Závislost na koních

příčina:

Pasení se při jízdě

Prevence a léčba poruch chování

Proč jsou poruchy chování nebezpečné?

prevence stereotypií:

Prevence a léčba poruch chování

---

enrichment vnějšího prostředí

- **stáj:** vizuální a taktilní kontakt mezi koni
- hračky a doplňky

Prevence a léčba poruch chování

- **vhodné krmení**
- nejlepší pastevní chov
- zmírnění u koní na jádru:
- u koní ve stáji prodloužit dobu krmení

Prevence a léčba poruch chování

---

chovné strategie

výběr podestýlky

dostatek pohybu